

یادی ۵۰ ساله‌ی شش‌ش ۱۹۶۸ ل

فهره‌نسا ... زگار عوم‌ر

له ئایاری ئه‌مسا له‌دا نیو سه‌ده به‌سه‌ر شش‌رشی خو‌ه‌ندکاران-کره‌کاران ی فهره‌نسا ته‌ده‌په‌یه. به ته‌گه‌یه‌شتن له‌م شش‌ش ئه‌به ته‌گه‌زه سه‌ره‌که‌کانی په‌که هاته‌ی دونه‌ی ئه‌و سه‌رده‌م به‌بخ‌ینه وه‌وه. له نه‌و دونه‌ی ئه‌و سه‌رده‌م له‌دا جیهان له نه‌و شش‌په‌یه‌که وه‌وداوی گه‌وره‌دا خه‌ی په‌ناسه‌ ده‌کرد به‌ تایه‌ت به‌ له وه‌ی سیاسی و دووباره‌ په‌یدا بوونه‌وه‌ی " ئومه‌ده " به بزوته‌وه‌ی چه‌پ که ئه‌و ده‌م هه‌ژموونی نه‌که ته‌نیا به‌سه‌ر بزوته‌وه‌ی چه‌نی کره‌کارو ته‌وه‌ژکه‌کانه‌تر هه‌بوو به‌که‌و به‌وه‌ی په‌ره‌چه‌می سیاسی جیهان به‌نی بزوته‌وه‌ی خو‌ه‌ندکاران نه‌که ته‌نیا له‌فهره‌نسا به‌که‌و له زه‌ره‌به‌ی ئه‌و وه‌هاته‌نای به‌ره‌نگاری گه‌وره‌ له ئارادا بوو.

یه‌که‌که له خاسیه‌ته‌ گرنگه‌کانی ئه‌م شش‌ش، به تایه‌یه‌تی له کانه‌ونی به‌وه‌وه‌بردنیدا به‌یه‌تی بوو له یاخی بوونه‌که‌ی وورد نه‌که ته‌نیا ده‌ر به‌ سیستمی کاپیتالیزم ، به‌که‌و یاخی بوونه‌ش بوو له‌و به‌که‌که مه‌ژوویه‌ی که شوناسی چه‌پی له ئاستی دونه‌دا مه‌نه‌په‌ل کردبوو. له سه‌ره‌ ئاستی نه‌وه ته‌وه‌یدا و له زنجیره‌ وه‌وداوه مه‌ژوویه‌کانی به‌ره‌ له شش‌ش، وه‌وداوه‌که‌ی گرنگ وه‌ی دا له ته‌که‌شکاندن ته‌بوویه‌کی گه‌وره‌ که به‌یه‌تی بوو له :- په‌په‌رتی خه‌ره‌شه‌ف ده‌ر به‌ جهری ده‌سه‌هاته‌داریه‌تی ستالین له‌ سا‌ی ۱۹۵۶ دا له پاش مرده‌نی ستالین. ئه‌م په‌په‌رتی که له سه‌ه‌ه‌ته‌ری ئه‌و فهرمه‌ له که‌مه‌نیزمی سه‌ده‌ی به‌یست به‌اوه‌کرایه‌وه‌، ده‌ره‌که‌ی خسته‌ نه‌وه و دیواره‌ به‌یروکه‌راسیه‌ی که نه‌یده‌ه‌ه‌شت نه‌وه‌یه‌کی نو له گه‌نجانیه‌ که‌مه‌نیست سه‌ره‌ له نو به‌نیاته‌ی ئه‌له‌ته‌رنا ته‌قی که‌مه‌نیستی به‌که‌نه‌وه‌ له دیدگاه و په‌راکتیسه‌دا. دوا‌ی په‌په‌رتی که‌ی خه‌ره‌شه‌ف دوو جهر له مامه‌ه‌ه‌ه‌بوو له گه‌ه‌ ئه‌م په‌په‌رتی ده‌ا، دونه‌ی سه‌ره‌ما‌یه‌داری له به‌که‌کی ته‌ژئاوا کردی به‌ که‌ره‌سته‌یه‌کی په‌وپا گه‌نده‌ی شش‌ی ساره‌ ده‌ر به‌ که‌مه‌نیزم ، مامه‌ه‌ه‌ه‌یه‌که‌یه‌ش به‌یه‌تی بوو له قه‌سته‌نه‌وه‌ی ئه‌م ده‌ره‌فه‌ته‌ به‌ به‌ره‌ژه‌وه‌ندی که‌مه‌نیزم .

به‌ش‌ی زه‌ری به‌ره‌نگاریه‌کانی خو‌ه‌ندکاران و به‌زوته‌وه‌ی کره‌کاری له‌سه‌ره‌ته‌ی شش‌سته‌کانادا هه‌وه‌سته‌ی فهرمیه‌ان به‌یه‌تی بوو له تاز‌ه‌کردنه‌وه‌ و ده‌وه‌مه‌ند کردنی که‌مه‌نیزم و مه‌توره‌به‌ کردنی به‌ ته‌وه‌انه‌نی تاز‌ و ئاکشه‌نی جهریه‌ان نه‌که ته‌نیا له ئاستی نه‌وه‌یه‌ی وه‌هاته‌کاندا ، به‌که‌و له‌سه‌ره‌ئاستی نه‌ونه‌ته‌وه‌یه‌شه‌دا و ئه‌و که‌شه‌وه‌

گرفتار نهی که بوعدی جیها نایان هه بوو چه شنی؛ قهیرانه ئا بوریه کان،
شهشه کان و کو شهی قه تنام، خه باتی گه لانی ژردستهی که له نیالیزم
به سه ره به خه یی هتد.

تۆۋەنلىكى دىدى سىياسى ئۆزى بىزوتنىۋىي شىۋىشى فۆرر نىساي بىرپا
 كىرد، سىرر ئۆزى ھەر مەكى پىتەۋى سىياسى نى بوو بىر ئام بىر چىنەن
 لى بىر رامبىر ھەر موو ئۆزى مەسلىنى لى سىرر ۋە ئامبىر يان پىكرا زىر
 ۋە ئاشىرا بوو. بىزوتنىۋى دىرى شىۋى كى لى ئىمىرىكاش تى شىۋى
 كىر بوو ۋە نى بوو لى ۋەستان ۋە دىر بى شىۋى ۋەتنام ۋە خانە كىر دى
 ۋە كى شىۋىكى ئىمىرىالىستى ۋە دىر ئازادى. لى بىر رامبىر خىبات بى
 سىرر بىر خىي گەلانى ئۆزى دىستەش؛ ئۆزى بىزوتنىۋىي يى يىك دىدى زىر ۋە
 ھەر بوو كى داۋاى كىشەن ۋە دىسبەجى سى سوپاى ۋە تانى خىيان دى كىر
 لى ۋە ۋە تانى ۋە پىشكىرى شىۋىشەن دى كىر. كاتەكىش ئۆزى شىۋىشەن
 سىرر كى ۋە تىنەن بى دىستەھنا، ۋەستە ۋە بوون بى مەتەفەكىتى مەغنىۋى
 بى ئۆزى بىزوتنىۋىي نىك تەنە لى فۆرر نىسا بىر كى ۋە شار
 سىرر كى كەنى ئۆزى سىرر ئۆزى دىنى ۋە كى بىلفاست ۋە بىرلەن ۋە
 مەربەرن ۋە كىسەك.

چند مانگهٔ بزرگ له دستپهکی شه‌شی‌سی ۱۹۶۸ له فله‌نسا ، بزوتنه‌وی خو‌ندکاران له مانگی ۱ و ۲ ی هه‌مان سا له شاری ب‌رلین که نگره‌ی کی نه‌و نه‌ت‌وه‌ی بیان به‌ست به‌ئا و گه‌ه کردن و ئارایش دانی هه‌وه‌ست و ساغ بوونه‌وه له‌سه‌ر چه‌ندین پرسه‌ی گرنگی نه‌و سه‌رده‌مه . گرنگترین پرسه‌کانی نه‌و که نگره‌یه سه‌ه‌ی گر دانی خه‌بته‌ی کاران و بزوتنه‌وی خو‌ندکاران له دروست کردنی گه‌ه‌انکاری چیه ؟ هه‌لوه‌ست به‌رامبه‌ر شه‌شی‌سه‌نام ، سه‌ه‌ی " تونده‌ی تیره " له شه‌شه‌دا له نه‌جه‌ندای گه‌رمی نه‌و که نگره‌یه بوو ، سه‌سته‌وه‌ش دوا‌ی نه‌و که نگره‌یه بوو که خو‌ندکاران یه‌که‌م جار له ئیتا‌یه ئاکشنی گه‌وره‌ی سه‌رتاسه‌ریان به‌وه‌برد .

ششۍشى ۱۹۶۸ لـ فـرـنـسـا تـنـيـا بـ چـپـي نوـ گـرـنـگـي نـبـو وـ کو " دـرـفـت و ئومـد " بـبـکو بـ دوو ټـټـ قـيـبـي جـيـهـا نـيـش سـرـئـشـيـکـي مـژوويـي گـورـ بوو. ئـم دوو ټـټـ قـيـبـ؛- کـ لـ لـا يـکـ سـرـجـم و وـا تـا نـي دـونـيـا کـا پـيـتـا لـيـز م دـگـرـتـو، لـ لـا يـکـيـتـريـش ئـو بـلـکـي لـ ژـر شـو نـاسـي کـم نـيـز مـي سـدـي بـيـسـت هـ بوو (قـوتـبـي سـقـيـت) دـگـرـتـو .

هـ. ردوولا د... اوکەى زەريان هـ. بوو دژ بـ و شـ شـ و لـ لای ئـ وان گرنگی ئـ و شـ شـ و وکـ “هـ شـ ” ی ـ استـ و خـ ئـ ژمارکرا هـ م لـ دونیای لیبرال هـ م لـ دونیای بیروکراسی کـ مـ نیزمی سـ دـ ی بیست. ئـ مـ شـ پـ کـ کـ لـ هـ کارـ سـ رـ کـ کـ نـ شکست پـ هـ نـ نـ شـ شـ کـ بوو.

هه‌ردوو قوتب جەرك ل هه‌ووستى نه‌نوسراويان يان ناف‌رميان هه‌بوو له‌وى ك ئم شش‌ش ناب سركه‌و. حيزبى شيوعى فەرهنسى له‌ وى م‌ژوو‌يه‌و تا ئستا به‌و تاوانبار ده‌كره‌ كه‌ له‌ پا فاكته‌كانى توندوتىژى سيستەمى عورفى و سەربازى ئه‌و ده‌مى فەرهنسادا، ئه‌و‌يش ئه‌مى هه‌بوو له‌ ئارايشت دانى مه‌يدانىي ئم كه‌وتنه‌ جيهانىي دژ به‌ شش‌ش.

ئه‌و حيزبه‌، ئه‌و ده‌مى يه‌كه‌كه‌ بوو له‌ حيزبه‌ هه‌ره‌ گه‌وره‌كانى فەرهنسا و زه‌ربه‌ى سه‌نديكاو يه‌كه‌تبه‌ كره‌كاريه‌كان له‌ ژهر نفوزو هه‌ژموونى ئه‌ودا بوون. ئه‌ژنامەى ئه‌ژانه‌و هه‌فتانه‌و چه‌ندىن چاپخانه‌ى كته‌ب و به‌او‌كراو‌يترى له‌ ژهر ده‌ستا بوو. ئه‌ندامانى حيزب له‌ ژه‌ره‌و ئه‌ژانه‌ ته‌كه‌مى شەرش بوون، به‌مام چه‌ندىن سه‌رچاوى م‌ژوو‌يه‌ ئاماژه‌ به‌و ده‌كه‌ن كه‌ ئه‌به‌رايه‌تى ئم حيزبه‌ به‌ فشارى سه‌قيت له‌سه‌ره‌و به‌ نه‌ه‌نى له‌گه‌ه حكومه‌تى ده‌گه‌ه خه‌ريكى سه‌ودا بوون به‌ كه‌تايى په‌ه‌نانه‌ى شش‌ش.

ئەم له‌ كه‌ته‌كه‌ بوو كه‌ له‌ ئه‌ژانه‌ى كه‌تايى ئايارى ١٩٦٨ مانگرتنى گشتى كره‌كاران وجوتياران قوتابيان وه‌فرمانبه‌رانه‌ى ده‌وتت گه‌يشته‌ ئه‌وپه‌مى خه‌ى و يه‌كه‌م جار بوو له‌ م‌ژوو‌يه‌ى جيهان ١٠ مليه‌ن كه‌س له‌ مانگرتنى گشتى وه‌ه‌ته‌كه‌ به‌شدار بن. حكومه‌تى ده‌گه‌ه ئه‌فه‌رى زياده‌كردنى له‌سه‌دا بيه‌ستى خسته‌ به‌رده‌م سه‌نديكا يه‌فه‌رميه‌سته‌كانى كره‌كاران كه‌ به‌شه‌كه‌ ازى نه‌بوون و به‌شه‌كه‌ له‌وان ازى بوون و بانگه‌شه‌ى ئه‌وه‌يان ده‌كرد كه‌ با مانگرتن به‌سته‌ چونكه‌ ئه‌م م‌ره‌جى ده‌گه‌ه بوو.

ده‌گه‌ه په‌شنيارى ئه‌وه‌ى كردبوو به‌ حيزبى شيوعى فەرهنسى كه‌ ئم شش‌ش له‌ هه‌به‌ژاردن ساغ به‌كه‌ته‌وه‌و ئه‌وان له‌ هه‌به‌ژاردن پشكى زه‌رتى ده‌سه‌ه‌تيان به‌رده‌كه‌وه‌. حيزبى شيوعى خه‌شى مه‌تانه‌ى ته‌واوى به‌و هه‌بوو كه‌ له‌ هه‌به‌ژاردن ده‌نگى زه‌رينه‌ ده‌ه‌نه‌ت. ئم " ده‌نياه‌ى " م‌ره‌جداره‌ برىتى بوو له‌ كه‌تايى په‌ه‌نانه‌ى مانگرتن و شش‌ش.

چه‌ند سه‌رچاوه‌يه‌كى حيزبى شيوعى فەرهنسى ئم هه‌لوسته‌ى خه‌يان وه‌كه‌ به‌رگه‌ گرتن له‌ خوه‌ن شتن و شه‌مى ناوخه‌له‌ قه‌مه‌م ده‌دن و ئه‌وان له‌و باوه‌ه‌ه‌بوون كه‌ ئه‌ژه‌موونى ئه‌يسپانيا له‌ فەرهنساش دووباره‌ ده‌بوو، به‌زوتنه‌وه‌ى چه‌پ و كره‌كاران خه‌ه‌تانه‌ى خوه‌ن ده‌كران و به‌ره‌ى استيش به‌ ده‌سكه‌وتى باشتەر سه‌رده‌كه‌وت، هه‌نده‌كه‌ له‌كه‌دانه‌وه‌ ئم هه‌ووسته‌ به‌ عه‌قلانى له‌ قه‌له‌م ده‌دن و هه‌نده‌كه‌يش به‌ سات و سه‌ودا به‌ شش‌ش.

استه‌ شش‌شه‌ى فەرهنساي ١٩٦٨ ته‌مه‌نى له‌ هه‌ى كه‌مه‌نه‌ى پاريس له‌ ساه‌ى ١٨٧١ دا كه‌متر بوو، استه‌ ئه‌و‌يش چه‌شنى كه‌مه‌نه‌ى سه‌ركوت كرا و به‌

زېږون ننگي سيستم کې تايي پټهات، بېلېام له ټووي پرنسيب و مټوودا فاکتي "درفت و نومد" ي هشتا ب زیندوويي ماوتو و درټو هټي! تانانت زربې ټخنه گرانې باي چېپ له ټمټم دا هټمکاريي نه وان بزوتنډو ټمټم ټي خوښدکاران و کرکاراني سا ٢٠١٨ له ټمټم ټي فرانسادا وکو کلتورو ټټي ټي ټم شټ شټ پټناس دټکن. هر له بر ټم شټ سټرکي ټستاي فرانسې ماکرېن بانگ وازي ټو ټي دټکرد کې دټوټت بې فرمي يادي ټم شټ شټ بکاتو و! ديار ټک وټک له ټام زگرتنې ټامانج کاني ټو شټ شټ، بټکو وټکو چټند ټنجامگيري کې " نازادي " تاک کېسي بې ټگ ټشتن ليبرالي کې، بې دزين و تان کردني بې ها سټرکي کاني ټم شټ شټ.

له سا ١٩٦٨ له فرانسې ؛ ټنیا کارگکان له لايېن کرکاران و فرمانېران داگير نه کړا، بټکو پرسې " خټ بټوټوټ بردني " کارگو و دام ود زگاگان له لايېن چيني کرکارو و وکو پرسې کې ټيداري شټ شټ خراي ټو، تانانت چېند ټټ ټټ بر له سټرکوت کردني يټ کجار کې شټ شټ چېندين کارگو و دام زراو له لايېن خټ يا نه و بټوټوټ دټبران .

له ١٩٦٨ ټ فرانسې ؛ يټکېم جار بوو له مټووي مټدټرن " زانک " له ټاسټ کې مټيداني بټرې او دا بټټ دټرو له ديک ټي ټريست کراتي ټکادي مي بټټا. زانک کان داگيرکران له لايېن خوښدکاران و، ټټټان دټيان سميناري فيکري و فټلسفي و سياسي بټوټوټ دټچوو. پرسې سټرکي ټم بزوتنډو ټي له زانک ټنیا ټو نه بوو کې ټټي چېپ له زانک چي؟ بټکو پرسېار کې قوټتربوو، پرسېار کې ټوټوټو چېن دټکر زانک بټټټ کېرستې دروست کردني گټټټنکاري ټيشي و شټ شټ گټټټان له کېمټگټ؟

هټمان ټم پرسېار سټرکي دټب وگرنگ چېپ له ټمټم دا له خي بکات ! ټک ټنیا وکو ټو کې گروپ کې گټوري کارېگري کېمټټا يټي چېشني " گټنجان " له زانک کان، بټکو وکو ټاماد کردني دټخي هاوچ شني ټم شټ شټ له بواړي هټمکاريي چينا يټي و پټ شټ وايټي. چونک ټټټراني بزوتنډو کې کرکاري له و سټردټم له پا ټټگټي چېپ بوون، ټټشټيري و بيريټي سياسي و، له ټووي ديم گرافي ي کېمټټا يټي وټش بټشي زريان " ياخي " بوون و " گټنج " بوون کې ياني دټکرد و.

ټم وتارم ټمټم؛ له ټټټنامي ټټگاي کوردستان ژمار ١١٢٧ بټرواري ١٥ ي ټاياري ٢٠١٨ بټاو بټوټو

ل رڼنيسا نس- هوما نيزم و و و و نو س رد مي ئ وروپي ... كا و ج لال

1

گڼان هزريپ کان هميشه بدن به کاري خه با تئاساي هزرقا نان و،
له له زمينه کولتووريان جيانا بند و. ئاخر گڼر ئم ئاوها
نه بوواي، ئوسا رڼنيسانس- هومانيزم ئ وروپي له زر ناوچي
کولتووريي ديکي در و وي جيهاني کريستيانيدا دهات ئاراو،
چونکه له نه و و کولتووران شدا هم رد م تاکه کسان هه بوون که
خه باتيان به ئازادکردني مر ف و گڼاني که مهاي تي کردوو. به يه
هه د بين گڼر باو بکين، که گڼان کاني هزر و هونر ت نيا
پا بندي کاري تاکه کسانن، به م ش د شت ه مان جري گڼان يان
ئاو بووني هزر و هونر له ناوچي ديک شدا به ت ئاراو، ئو و جا
به نمون له بوازي ئ د بدا گڼاني ئ د ب وک لاي ئ وروپيپي کان
به سر کلاسيک و مانتيک و م درن و هتد داب ش بکرت.
ئم ت و انينه به تايي تي گڼاني رڼنيسانس- هومانيزم د گرت و و که
له نه وان س د ي پاز د ي م و ه ق د ي م دا له ئيتاليا و به نه و
و اتاني ديکي ئ وروپا ت ش نه د کات و له نه وي و نو س رد مي
ئ وروپي ئاو با د ب ت. ئاخر رڼنيسانس- هومانيزم کاريگريپي کي
يشي له گشت بوار کاني هونر و زانست کان و فلسفه دا
د نو نه ت.

ت گي هومانيزم له لاتيني و و رگيراو و به گشتي واتاي "هه و دان
به هومانيتي" (مر ف تي) د گ ي نه ت، يان هه و دان به
دام زران دن کي ئ و تي که م گڼ ب ي ف رکاري و پ رو رد و، که
له ت که کرام تي مر ف و ئاو با کردني ئازادي تاکه سدا بگونج ت.
له ت گي هومانيزم له واتاي کي ت سکا بريتيي له ديار يکردني ئ و
بزاوت فيله ل ژي و کولتووري و زانست يي که له س د ي چوار د ي م و
تا س د ي شاز د ي م د خاي نه ت.

رڼنيسانس و هومانيزم زر جار وک سينه نيم (موراديف) به ي کدي

بـکار دہـنـر۔ لـ بنـ تدا ہـردو وکیان ہـمان ناوـر کیان ہـیـ،
کـ بریتییـ لـ "ناوـا کردنی مرـفـتی بـرجـستـ و زیندوو"۔ تاکـ
جیاوازیی ئـم دوو واژـیـ لـ یـکدی ئـوـیـ کـ ہومانیزم ناوـ بـ
نـو کولتووری سـ می ئـنتیکـ دـداتـو، لـ درـنگتر، بـتایبـتی دواي
اوانانی گریکـکانی کـنستـنتینـبل لـ لایـن تورکـکانـو، ئـم جـرـ
خـریکـوونـ مرـفـگـرایـ یان سـنسانس ناوـ بـ نـو ئـدب و
کولتووری گریکی ئـنتیکـ دـداتـو و دـیژنـتـو، ہـر لـر شـو
دگـین بـ واتای سـنسانس: "زیانندنوای مرـفی ئازادی ئـنتیکـ"۔

ئـمـیـ کـشـ کرکـکی سـنسانس: "مرـفـ"، واتا سـنسانس سـو
دکاتـ ئـو زیندو و رـ یونیفـرسا سـ (گـردوونیـ) کـ ناوـزمـند و
دتوانت جیہانـکی ئاگامـندانـ کبخت، ہـروہا توانستی ہزرین
و جوانکاری ہـیـ، بـیـ مافی ہـیـ بـ ئـوی توانستـ مرـقیـکانی
لـنـو کرکـکی خـیـو ناوـا بکات۔ لـ ئـم مرـفـ بـ ماوی نزدیکـی
ہـزار سا بـ زبـری دگمـ ئایینیـکان نـو و نرا بوو، ہاوکات سـی
پـنـد درا "خـی بـدیہـنـت" (تـحقیق بکات) و گونجاو بـ
پـداویستییـ مرـقیـکانی خـی بـی، بـ پـچـوانـو، ئـم مرـفـ
ژیانـکی ساد و نا سـخـی بـسـر دـبرد، بـوای بـ فریشتـی گووپن و
شـیتانی پـمانگای ہـبوو، یان بـ ئودنیا و ئاشتبوونـوی بـندـی
گوناہبار لـتک خودایـتـدا۔ لـم وانگـیـو ئـمـ ناتوانین
بـگونجاوی لـ ہومانیزم و سـنسانس تـبگـین، گـر بـر و پاش بـ نـو
چـرخـی نـقین نـگـنـو، چونکـ لـ بنـ تدا ہومانیزم لـنـو
ہـناوی کـسـو شکـف دکات۔

بـگومان فـلسـفی ہومانیزم و سـنسانس دژبـری ئایینی کریستیانی
نیـ۔ ہومانستـکان لـ یـک استیـو دـوانن، ئـم ش تـوانینـکـ
کـ چـ فـیلـسوفـکانی ئـنتیکـی گریک و سـم، چـ بیل و "باوکانی
کـسـ" (پاتریستـکان) نو پـنـرایـتـیان دـکرد۔ ہاوکات فـلسـفی
ہومانیزم و سـنسانس لـ شـوازی کارکردنـدا ہشتا ہـر بـند بـ
شـوازی کارکردنی زانایانی چـرخـی نـقینـو، ئـم ش لـو واتا یـدا کـ
ئـم فـلسـفی یـش پا بـندی تـکستـکان و بـ شـو یـکی مـز نـی کار
دکات۔ سـر سـای ئـو فـلسـفی ہومانیزم و سـنسانس نو یـتی خـی
ہـی: ئـستا لـم فـلسـفی یـدا پـروردـی کلاسیکی کـش بـسـر ئیمانی
کریستیانی و پـدا دکات۔ ئاخر ہومانستـکان دگـنـو بـ نـو
گاورـتی ئـنتیکـ و شـواز پـروردـی یـک وک نموونـی بـ
پـروردـی سـردم و رـگرن۔ بـم شـو یـ ہومانستـکان ہاوشـوئ
ہزر فـانی ئـنتیکـ مرـف بـ ہـز و توانستـکانیـو دہـنـنـو
جیہانی ئـرموونـو۔ ہومانستـکان نایانـوت بوار جیاوازـکانی

ژیان و کولتوور، زانست و هونډر، بښوونکی یې کلايښی لښو جیهانی کریستیانیدا ښکېرن، بښکو دښانډوت کښمښگښ بښو فښکاری و پښروښردښو بښ چښشښک دابمښزرښنرښتښو، کښ ئیدی لښتښ کښرامښتی مښف و ئاوښاکړدنی ئازادیښ کښسیښکښیدا بښگونښت. لښ هومانیستښکان بښ بښدیښنانی ئښم مښبښستښیان پښسیار و “مښتښدښ” هښبووښکانی زانستښ سروشتیښکان بښهښند وښردښگرن و پاشان هښمان ئښم مښتښدانښ دښبن بښ کښشښی سښروښری فښلسښفښی نوښسښردښم.

2

شښوازی هزړینی چښرخي نښفښن بریتیی لښ سکښلاییزم، واتا پښگښیانندی فښرگښیی. لښ پښویستښ سکښلاییزم لښ دوو واتاښدا دیاری بښکښین: سکښلاییزم لښ واتاښکی تښسکښا هزړینی فښلسښفښی-فښرگښیی کښ هښتا ښنیسانس پښیښو دښکښت. ئښو دښم فښرگښکان لښنښو کښسښکانښا بوون و پاشان لښ سښدښی سیازدښیښمښا گوښزرانښو بښ نښو زانستگښکان. لښ سکښلاییزم لښ واتاښکی فراوانښا شښوازی هزړینی ئښم چښرخښ بښگشتی دښگرښتښو.

بښگومان گښرچی سکښلاییزم بښنښو سښ قښناغی سښرتا و باښا و درښنگښا ښت دښبښت، سښرتښای ئښو وښک سښرجښم مښرکښکی سښرتښکی هښیښ: سکښلاییزم بښندښ بښ تیښلښژی و سښروښری کښسښ و بیښلښو؛ زښمینښکښی بریتیی لښو تښوانینښ بنښمایښ کښ وای دادښنښت هښقیقښتی ئیمان پښشتر لښ لایښ تیښلښژیښو پښناسښ کړاوښ. پاشان مښ بښ وښامی ئښو پښسیارانښ کښ شایانی گښگپښدانن، پښس بښ سښ دښسښا تښکښی بیښل و باوکانی کښسښ و ئښیستښتښلیس دښکات، لښرښشښا ښچاوی وښام و پاساوښکانی ئښمان دښکات. مښف لښ چښرخي نښفښندا بښ هیچ شښوښیک نا توانښت بښبښ ئښم سښ دښسښا تښ استی بدښزښتښو.

لښ سښردښمی سکښلاییزمی سښرتاښا (کښ لښ سښدښی نښیم هښتا سښدښی دوازښیم دښخاښنښت) دوو کښشښی کښکی زیټ دښبنښو: کښشښی دیالښکتیک و یونیفښرساښکان (تښگښکان یان گشتښتیښکان). مښ لښ پښسی دیالښکتیکښا هښو دښدات ئښو کښشښی ساغ بکا تښو کښ داخښ ئاوښز (اسیښ) یان کښسښ بښیاری استی بدات. لښروښو ناکښکیښکی قووښ دښتښ ئاراوښ کښ بښ “ناکښکی یونیفښرساښکان” ناسراوښ.

دښرچی ناکښکی یونیفښرساښکان بریتیی لښ فښلسښفښی پلاتن، کښ بوونښکی ښها بښ ئیدښ دښدات، واتا بښو بوونښوښر ئښزښلیانښ کښ تښنیا بښ نووس (واتا بښ ئاوښزی پښتی) شیاوی لښوانین و بښمښش ناسینن، بښ نموونښ یونیفښرساښکانی مښف، ئښسپ، وښوښک، کښ کښکین بښ خودی زینښوښروښ ناوبراوښکان. ئښم هښوښستښ هزړیښ ناو دښنرښت

“یالیزم”، چونکه ئیدکان بە یال، واتا بە ھەبوو، دادنەت. بە نموونە بەگوێرەی بوون و ڕێکی تایبەت کە مەرڤ، ناو لە زیند و ڕێکی دووپەیی ئاو و زمەندی پەیفەر دەرەت. بە واتایەکی دی، تەگەکانی ھزر بە یالیزمەکان بریتین لە کرکەکی ھەشەکی. ئێوان ھەبوونی ئێ و تەگەنە پەش ھەبوونی شتە تاکە ماتەرییەکان دادنەن. لەم ھەوانگەیی و یونیڤەرساڵکان سەرەخە لە ئاگایی مەرڤ ھەن و دەرەت وەک بناغەی بەیاردانی (حوکمی) لەگەڵ دابنەن، بە نموونە بکەری “مەرڤ” و ھەبەرایی “ئاو و زمەند” بە یاریدەیی ئامراز پەییو نەدی “” پەکە و گەر بدرەن و وەک سەرەجام ئێم بەیاری دەرکەوتەو: “مەرڤ ئاو و زمەند”. ھەبەرایی دەرکەیی ئێم شەوازی ھزرینە بریتییە لە نەمینالیزم (ناوگەراییی) کە سەرچەم تەگە گشتییەکان بە “ئەستراکسیەن” (تجربەکردن) و ھەما دادنەت. لەم ھەوانگەیی و تەگەکانی مەرڤ و ئێسپ و مەز ھەبووی یال نین و سەرەخە لە مەرڤ ھەبن، بەکەو تەنیا دروستکراوی مەرڤن و مەرڤان لە سەر بنەمای ھەبەرایی (ئیتیفاق) بەکاریان دەھەن. لەم ھەوانگەیی و مەرڤ لە ھەر بابەتێکی مەبەستەبوو ئێدگارە تایبەتیەکانی دادەماوەت تا بە تەگەییەکی گشتی دەرگات: لە ھەر چوارپەیکە مەرڤە تایبەتیەکانی وەک گوێی تایبەت، قەوارە و موو و ھتد دادەماوەت تا دەرگات بە تەگەیی ئازەبەرکە. بە نموونە رەسەلین (1050-1125) کە یەکەکە لە دامەزرێنەرانی ناوگەراییی، ھەبوون (ئێکزیستەنس) تەنیا بەو بابەتانە دەرگات کە مەرڤ بە ئەرگانە سەنسییەکانی خەیی دەرکیان دەرگات، واتا دەرکیان بینەت، دەرکیان بیستەت یان بەنیان دەرگات و ھتد. کەواتە کاتێک یالیزمەکان ھەبوونی ھەستەقینە بە تەگەکانی ھەش دەرەن، ئێوا سەلین ئێ و تەگەنە بە ھەما دادنەت و ناویان دەرەت “ھەوا ھەناسەیی بە دەرگە دروستکراو”. لەم تەوانینەیی سەلین و دەرەجامەکی پەمەترسی دەرکەوتەو: ئێگەر تەگەکان تەنیا ھەما بن، ئێوا ترینەتی (واتا سەییەکتییە خوداباوک، کوو و گیانی پەرەز) ھەچی دیکە نین جگە لە تەگەییەکی ئێستراکت کە لە سە تەوخم پەکەتوو، ئێمەش تەوانینەکی بەئیمانەیی، بەیە سەلین سەیی 1092 ناچار بوو بیکشەنەتەو.

لە ڕەوتی ئێم ناکەکییەیی یونیڤەرساڵکاندا ھەدی ھەدی یالیزمەکی خەیی دەرەت کە تەگەکان بە ھەبووی یال دادنەت و دەرەت، گەیا تەگەکان ئیدەیی خودان و شتە ماتەرییەکانیش بەگوێرەی ئێ و تەگەنە دروست کراون. لە بەم گەنە نوێیە ناکەکییە یونیڤەرساڵکان دانامرکەتەو. لە سەرەمی سەکەلایزمی بەادا کە دەرکەوتە نەوان سەدەیی سیازدەیی و سەرەتای سەدەیی چواردەییەم و، زانستگەیی نوو

دادم زرخن، هر لم ساردم شدا نووسین زانستی-سروشتیی کانی
ئیست تلیس، هروها برهم می زانایانی جولکم و موسمان،
دناسرن. ئستا زانایانی کریستیانی هوم ددن ئو مئریفان کم
لنو ئو برهم ماندا هبوون، ب دگمی کلسم بگونجمن.

تیللژ و فیلسوفی ئیتالی تماسی ئکوینی (1225-1274) یکمکم
لو فیلسوفان کم ل پناوی ئیماندا هوموکی بوو چشنم ددات،
ئوش ب تکهکم شکردنی فلسفای پلاتن و ئیست تلیس. ب
واتایکی وونتر بترین: تماس هاوشوم ئیست تلیس شت تاکم
نوجیهانی کانی شیاوی دکرکردن وک زرووری ب هزرین دادنت،
ل هاوکات هندکم توانینی پلاتن ل تییری ئیدکانییوم
ورددگرت، بمش باوم ددکات کتایی ب ناککی یونیفرسالکان
بهنت.

ب دیدی تماسی ئکوینی جیهان تانیا ریالیزمونی (تحقیقوونی)
بردموامی ئاوژی خودای. خدا تانیا بومی خودی خوم زانینی
هیم، بیم خدا بریتییم ل کردکمتی پتی (actus purus)، واتم
خدا شیمانمی نییم و بمش بومو بت ب بوون ب شتکی جارم
نبوو. خدا وک کردکمتی پتی ل ئزللوم فوم سرجم شت
سروشتیی کانی هزاراندوم، پشان ل بوتی ئفراندنی جیهاندا ئو
فومی لنو ماتریدا ئاوم کردوم - هاوشومی دارتاشکم کم
سرتا فومی مزمکی لنو هشدایم و پشان فومکم ب کمرسای
تخت یالیزم ددکات. هر لم وانگیموم هومو بوونوم و وکم دوو
فاکتوری هیم کم بریتین ل ماتری (کرسم) و فوم، ل
هردووکیان ل پیونیدیکی نویکیدان. فوم دیاریکری
ماترییم، بمش هقیقمتی پددات. جگم لوم هومو بوونوم و وکم
(چلکم، گوومباخ و هتد) ب تاکم نمونمی یکمجار زمر هیم، ل
هر تاکم نمونمی یک فوم ناخمکی هیم و فومکم ش وکم چنتی
لنو ماتری نمونکمدا ئاوم بووم. بیم ماتری کم هیمیش
چندتیان دیاریکراوم، بنمای بوونی هر تاککم و ل هر
تاکمی دی جای ددکاتوم. بم پییم گشتتی (فوم) لنو تاکدایم،
تاکیش ل بوونی خیدا بومی کرکیوم و گردراوم ب تاکانی
جکمکی خیموم. هر گوومباخم فوم ب خم تایبتم هیم، ل وکم
گوومباخ سمر ب جکمکی خیمتی کم جری گوومباخم و جیاوازم ل
جری گوومهرم یان دالیا و هتد.

لم وانگیموم تماسی ئکوینی ایدگیمنت: گمر ئیمان دژبیزی
ئاومز بکات، ئوسا سمرپیچی ئو جیهان ددکات کم ئاوژی خدا

ئەفراندوويەتی، جگە لای و تەماس پەشتەری دەدات بە ئاوی خەدا و
ویستە ی خەدا لەژێر کەفە ئاوی ئەودا دادەنەت، لەبەر ئەم هەیه
ناشتە خەدا شتەکی بوەت کە دژبەری ئاوی بەت، جگە لای و گەر جیهان
تەنیا یالیزبوونی بەردەوامی ئاوی خەدا بەت، ئەوا دەبەت جیهان
خاوەنی بەها بەت و ئاوی مرەفیش بتوانەت لە جیهانی ئافەرێراو و
بە خەدا بگات، لە چەن ئاوی لای خەدا پەشتەری لە ویستە هەیه، بە
هەمان شەو لای مرەفیش پەشتەری لە ویستە هەیه، چونکە مرەفە بێهێ
زەینی و لە خەدا دەچەت، ئاشکرایە مرەفە لە جیهانی ئافەرێراوی
خەدا دەکرکەردنی سەنسی (مەحسوسی) هەیه کە هەردەم دەکرکەردنی شتە
تاکە، لە مرەفە دەتوانەت زەینی چالاکی خەو بەکاربەرەت تا کو لە
دەکرکەردنەکانی و ئیدی یونیفەرسان یان مەئریفە بەگشتی چواندوو
تەجرید بکات، مرەفە بە و بێهێ و بەی دەلووت کرکەکی شتەکان و پاشان
ئەدگار بە بێهێ و تەکانیان بناسەت.

بەم شەو یە تەماسی ئەکۆینی جیاوازی لە نەوان سە جەر یونیفەرسان دا
دەکات: یەکەم، ئەو یونیفەرسانە کە لە نەو ئاوی خەدا یەتیدا
دەنە ئاراو و لە پەش شتە تاکەکان و هەن، بە نموونە
بوونە وەرکەنی وەک مرەفە، ئەسپ، گۆبەبەژ و هتە؛ دووەم، ئەو
یونیفەرسانە کە وەک گشتەتی لە نەو شتە تاکەکاندا هەن و هەر
کەمەبەهێکی تایبەتیان بەند دەکەن بە جەرکەکی تایبەت و؛ سەیدەم،
ئەو یونیفەرسانە کە لە نەو زەینی مرەفەدا، واتا پاش شتە تاکەکان،
هەن.

لە دەنس سەکەتوس (1266-1308) کە تیەلەر و فەیلەسوفەکی
سەکەتەندی، بە پەچەوانە تەماسی ئەکۆینی، هەر دەخاتە ژەر رکەفی
ویستە و. سەکەتوس بەم هەوڵەستە دەیەوت هاتە ئارای زانیی مرەفە
سەرورکەکی گەردوونی زەگار بکات، سەکەتوس لە لایەکی تەکی یالیزم
میانە وەکە تەماسی ئەکۆینیدا یەکەگرتە و، لە لایەکی دی
پەشتەری بە ویستە مرەفە دەدات، لە بەنەتەدا بەم پەشتەردانە
ویستە و بەرزخاندنی ئازادی لکاو، ویستە لە وانگە سەکەتوس
لەژێر کەفە هێچ نەوما یەکدا نییە، بەهێ کو تەواو ئازادە.

لە سەردەمی سەکەلایزمی دەرنگدا کە دەکەوتە نەوان کەتایی سەدە
چواردەم و سەدە پازدەم و، کاریگەری زانست پەرەسەندەت،
ئەستا بەرەکی ناکەکیەکان لە نەوان هەردوو بەزەکی تەماسی
ئەکۆینی و دەن سەکەتوسدا بەش دەبن، رەجەر بێکن (1214-1292) کە
فەیلەسوفەکی ئینگلیزی، بە زحمەت دەتوانین لە نەو سەکەلایزم یان
نەیسەنسدا دایبەن، لە پەکانی بەزەری لە نەو ئاستە

مرثف لښو نرخو خپلې سروشتيې کډېدا وږدوگرټ و پښناسۍ دځوات،
نښو شوهو سټوکه کې پخپلوانو ته وانيښي سږوږي کلاسۍ.
کډواتو بزووتنډوۍ هزري لږ غږياني تڼو وږدوچرخنرټ و
نااستۍ نښمديا دکرټ - دکرټو. نښم بزواتو سږرټا لږ
بواري نښدې و هونږدا دگډوگډو، پاشان بڼو بواري کاني ديکۍ
زانست و فلسفې ته شونډ دځوات.

سډدۍ چوارديم بریتيې لږ سډدۍ نښخشي و جڼگ: جڼگي سډدساۍ
نښوان فڼنسا و نښگلاند (1339-1453)، تڼينډوۍ تاعون بڼو سږرجم
نښوروپادا (لږ 1347 بډوواو). هږوها لږ نښوان سډدۍ چوارديم
و شازديمداد سډدۍ تي گشتگيري پايند بڼو پا و کايږرتي لږ
نښمانيا تڼکدشکټ و ځځوځراوي کډمډاۍ تي فيډدالي هډي هډي
بږو هډو شونډو دځوات. نښستا دډو تاني سږربځ، کڼ لږ هږ
يککياندا گډلک بڼو زمان و کولتوورکي تاييډتيو دډي، جڼي
نښو ځځراو کډمډاۍ تيي دگرڼو. دډو تي فيډدالي دډت بڼو
دډو تي فڼرمانډران و دډسډدۍ تي سډنترالي جڼي سږرواني فيډدال
و فازالکانيان (پياواني دډست و پډو نديان) دگرڼو. جگ لږو
لږ سږردمي هومانيزم-نښسانسدا بواري نا بووري هډوچوونکي نو بڼو
خو دډينډت، هږوها دډينډوۍ نو لږ شارکاني نښتاليادا
کاريگري لږ سږر هاتنډگډي گډاني نو دډنوډت. نوکاريي
تڼکنيکيډکان، بڼو نمونو گډانپډداني کډمپاس، دډينډوۍ بارووت،
سډدۍ تي بډکري و سډدۍ تي نښسپرینگداری شياوي قورميشکردن، هږوها
ته شونډۍ دږه نښاني پتري کډرډسۍ خاو لږ زډوي، لږ مډرک
سږرکيډکاني نښم سږردمډن و پترهاني مږقان دډن کڼ هډو بدڼ
بڼو نښوۍ بڼو دډستکوۍ تي مږنتر بگڼ.

لږ گرنگترين گډاني نښسانس بریتيې لږ تڼکشکاني گډوونديدي
جڼسډنترې کڼ لږ گريکي کڼ و چږخي نښيندا نوډنډراۍ تي دکرټ.
بڼو دياریکردنې نښم گډانډ هږو کرکيډ نډ دتوانين بڼوگونجاوي
لږ فلسفې و هونږي نو سږردم و مډډرن تڼبگڼ، نډ دتوانين
لږ بږه مخستډو قڼاغدروستکږانډ تڼبگڼين کڼ لږ بواري زانست
سروشتيېکان و تڼکنډلډيادا نښنجام دران.

لږ نښسانسدا گډوونديديي جڼسډنترېي کڼ نښسټتڼليس
هډدډو شونډو، نښویش بڼو اگډياندنې بډواۍ کډتي فڼزا (اوم)
و دابڼيني لږ شتکاني نډوي. بڼو پښ نډوي بچينډ نډو نښم گډانډ
قڼاغچکډري نښسانسډو، گډرکڼو ناوډک لږ گډوونديديي کڼ
پلاتن و نښسټتڼليس بدینډو و بڼو کورتي دياريان بکڼين. لږ
بنډتدا پلاتن لږ ديالگي "تيمایس"دا يکډم هډوۍ فلسفېي

دډدات به ئېوې تڼگې فزا ديارى بکات. پلاتن لېوډا دې بڼت کډوو تڼگې کي بوون و نارايي (سېرور) بس نين به اځي گډوون، بېکو دې بڼت ډگړکي سېم وونېکړتې و کډ نارايي “لځدې گړت”، ئېوېش فزايې. کډواتن سرجم دځگې پيدکاني نهو جيهاني ئېزموون (ماتري) لېنو فزادان. پاشان ئېستې تېلېس ئېم ډگړکي سېم کډ پلاتن گرېمانې دېکات، وږدې گړت و دېکات به دېرچېک به هزريندکاني ځي لې پړسي بزووتن، واتن بهم پېوې و و و لې پړسي فزا دېکات. ئېستې تېلېس فزا ناودنېت کي سرجم ئېو جېان / شوېنان کډ شتېکان تېاندان.

لېم وانگې پېوې جې / شوېن بېشکې لې فزا، هېروېها سنووري جې لېتکې جېستې جې-گردا / شوېن-گردا (شوېن-پېکړې وډا) پېکډې گړتې و. جگې لېوې بزووتن هېمېش سې فاکتري هې پې کډ بریتين لې شوېن/جې و بېشايي و کات. لې بزووتن لېنو گډوونکي داخراودايې (دوايې کيدايې) و ئېستې تېلېس دابېشي دېکات بېسېر دوو کايې سېروو و ژېر مانگدا. کايې ژېر مانگ کايې چوار توخمې کي ئېرد و ئاو، هېوا و ئاگر، لې کايې سېرووي مانگ کايې پلانېتېکان کډ لېسېر تې بېقې ئېزېليېکان چېسېنراون و کايې کډش به ئاسماني ئېو ئېستېنرانې کډتايي دېت، کډ ئېو دېم ناودنېران ئېستېرې سرېوتووکان، چونکې ئېوها بې چاو دېردکېوتن و وېک پېنوماي گډشت دادنېران. ئېميان بریتيې لې کايې توخمېکي پېنجېم کډ ئېستې تېلېس وېک نېگې و ئېزېلي دېبېنېت و ناوي دېنېت “ئېسېر”. جگې لېوې ئېستېرې سرېوتووکان و تې بېقي گډئاساي ئاسمان بې ځېرايې نېگېي خولگېي و نېبېاوې بې دېوري گړېژنېي زېميندا دېخولېنېوې. ئېمې کايې پېکې نېمرې بې پېچېوانېي کايې ژېر مانگ کډ تېيدا زېيندېوېرې بمرېکاني وېک مړېق و ئاژې و وېوېک هېن، يان تېيدا چوار توخمېکي ئېرد و ئاو، هېوا و ئاگر بې نو پېکډي دېگډېرېن. لې ئېستې تېلېس لېپاې ئېم دوو کايې ناوبراوېي دېځگېي و دېخنېگېي دا بېنېمايېکي دېکېي نېشايوي دېرکېردن وږدې گړت کډ هېمېش لېتکې ځېيدا پېکې و پانېري بزووتنې. ئېستې تېلېس ئېم بېنېمايې سېم ناودنېت بزوېنېري نېبزېک و وېک فېرمې پېتي دايدنېت، واتا بې دېدي ئېو بېدېرې لې ماتري و بې هېچ شېوېپېک لېنو فزادا نېيې. ئېستې تېلېس ئېم بېنېمايې وېک نېبزېک دادنېت، چونکې گړ ئېوها نېبېت، ئېوسا شېمانېي دېځگېي لې ځدې گړت، بېمېش نابېت بې بزوېنېري پېکېم، ئېوجا هېکار-ئېنجام، هېکار-ئېنجام هېکاري ئېنجام تا بېدوايېکي دېځايېنېت، واتا بې بې خودايېک وېشک لېگډې دېبېت، کډ بېتايېتي لې ووي مېرالېوې بې

ٲٲفتاری نٲوجیها نییا نٲی مرٲف ٲٲکٲش ٲٲبٲت.

گٲردوونی چٲرخی نٲقین بٲ هٲمان شٲوٲ دابٲشٲنراوٲ بٲسٲر کا یٲی ژٲر و سٲرووی مانگدا. یٲکٲمیان بریتیٲ لٲ “جیها نی تایبٲت بٲ دٲخگٲی و بٲسٲرچوون”، دووٲمیان بریتیٲ لٲ “جیها نی ئٲبٲدی”. هٲروٲها لٲ چٲرخی نٲقیندا هٲموو شٲک خودایٲ، مرٲقیش لٲژٲر چاوٲریی خودایٲتیدا دٲژی و کردار دٲنوٲنٲت. چٲن ژیا نی مرٲف لٲ خوداوٲ سٲرٲتا دٲگرت و لای خوا کٲتایی ٲٲدٲت، بٲ هٲمان شٲوٲ گٲردوونیش داخراوٲ. مرٲ هٲروٲها ئٲٲستٲتٲلییا نٲ ٲٲشبینی ٲاوم (فٲزا) دٲکات و وٲک دوا یٲکی و بٲ جٲستٲ ٲٲبٲوٲ دا یدٲنٲت.

لٲ رٲنسانسدا ئٲم گٲردوونیدیٲی ئٲٲستٲتٲلیس هٲٲٲدٲوٲشٲنرتٲوٲ، ئٲویش بٲوٲ کٲ ئٲستا فٲزا وٲک سٲربٲخٲ لٲ شٲٲکان دادٲنرت. وٲک جٲردانٲ برونٲ دٲبٲژٲت: فٲزا هٲر دٲمٲنٲت، گٲر تٲنانٲت سٲرجٲم شٲٲکانی نٲوی لٲدٲربکٲشرٲن. کٲواتٲ سٲربٲخٲیٲ، جگٲ لٲوٲ فٲزا نٲ گٲوهٲرٲ و نٲ ئٲدگار، نٲ چالاکٲ و نٲ ناچالاکٲ؛ فٲزا دٲچٲتٲ نٲو هٲر شٲٲکٲوٲ و بٲ هٲموو جٲیٲکدا دٲتٲنٲتٲوٲ. کاتٲک مرٲ لٲ ئٲنتیکٲ و چٲرخی نٲقیندا لٲ ئیدیٲ بٲدوا یٲکٲتی دٲترسا، ئٲوا ئٲستا لٲ ٲٲنسانسدا خٲی بٲ ئاوٲٲا دٲکات و وٲک ٲٲشمٲرجی گٲٲان دٲیبینٲت. جگٲ لٲوٲ بٲدوا یٲکٲتی گٲردوون لٲتٲک دیارینٲکراویٲکٲیدا یٲکٲدٲگرتٲوٲ. ئاخر لٲبٲر ئٲوٲی گٲردوون بگٲٲ و کٲنتینگٲنٲت (بٲٲٲکٲوتٲ)، ئٲوا ٲٲ بٲ دیاریکردنی ٲٲها نادات، ئٲوجا لٲبٲر ئٲوٲی گٲردوون ٲٲ بٲ دیاریکردنی ٲٲها نادات، ئٲوا دٲبٲت بٲدوا یٲکی بٲت و زانستیانٲش بٲ شٲوازی بٲدوا یٲکی ٲٲٲورٲت.

لٲ ئایا ٲاگٲیانندی بٲدوا یٲکٲتی گٲردوون لٲ ٲٲنسانسدا چٲ واتایٲکی ٲوخت دٲگٲیٲنٲت و بٲچی فٲناغٲکٲرٲ؟ بٲو ٲاگٲیانندنٲ ٲٲشبینی فٲزای ٲانتایی (ٲانی و درٲژی) هٲٲٲدٲوٲشٲنرتٲوٲ، واتا ئٲستا فٲزا وٲک سٲئٲاستٲی دادٲنرت. کٲواتٲ فٲزا هٲروٲها لٲٲاٲ ٲانی و درٲژیدا خاوٲنی قووٲییٲ. ٲوونتر بٲٲژین، فٲزا لٲ هٲر سٲ ئٲاستٲکٲی ٲانی و درٲژی و قووٲیدا ٲووٲو بٲدوا یٲکٲتی دٲٲوات. لٲ ئٲوٲ لٲ بنٲٲٲٲدا ئٲاستٲی سٲیٲمٲ، واتا قووٲییٲ کٲ دوانٲکٲی دی لٲتٲک خٲیدا بٲ نٲو بٲدوا یٲکٲتی دٲبات. ٲرسیار لٲرٲدا ئٲوٲیٲ، کٲ: گٲر مرٲف بٲ درٲژایی هٲزار ساٲ بٲ جیهانبینیٲکی داخراو خرابٲتٲ نٲو گٲردوونٲکی دوا یٲکی داخراوٲوٲ و لٲژٲر چاوٲ خودایٲتیدا دانرا بٲت، هٲروٲها گٲر گٲردوون وٲک بٲ جٲستٲ ٲٲبٲوٲ ٲٲشبینی کرا بٲت و لٲوٲی گٲردوونناسیٲک بٲ سٲرجٲم هزرین و ٲٲفتار ئامادٲ کرا بٲت، ئٲوا ئایا چی بٲسٲر مرٲفی ئٲو نٲوٲندٲ

کولتووریېدا دټټ، گډر گډوونۍ داخراو و بټ جټټ پټ بټو
نټټټټ، بټټکو تټټوانینټکی نوټ لټبارۍ گډوونټکی بټدوایټکی و
سټرېټځټ لټ جټټکټکانۍ نټوۍ سټرېټټټټټ؟ نټټ دټتوانین بټټټین کټ
هزر و ټټفتاری نټو مرټټ دټټوټټټ. هزری مرټټ دټټوټټ، چونکټ
بټرانټبټر بټدوایټکټټی فټزا بټ دټرټوټ، بټدوایټکټټی هزرینی ځټی
دټوټټټټوټ، کټ مرټټ دټټټ چارټسټری هزری بټ بدټزټټوټ، چونکټ
هزرین ټټچوونټکټ بټ نټو بټدوایټکټټی. بټگومان هټروټها ټټفتاریشی
دټټوټټ، چونکټ دواۍ نټمانۍ چاوی چاودټریکټر و داټدټټری
خودایټتی لټ سټرټوټ، دواۍ دټرکټشانۍ زټویدټکټی لټ سټنټټری
گډوون و نټمانۍ هیچ سټنټټرکټ، ټټفتاریشی دووچاری شټوان دټټټ.
لټرټوټ گومان سټبارټ بټ هټر شټټکی هټبوو دټټټ ئاراوټ، یان گډر
مرټټ ځټریکی زانست بټټ، نټوا ناچارټ لټنټو ځټیدا "پنت"کټ دیاری
بکات تاکو لټسټری بووټټټټ و لټنټو ځټیټوټ جیهان بنیات بنټټوټ.
هټر لټرټشټوټ ئیدټی پټشکټوتن (نټلټټټټټټټټ) سټرېټټټټټټ دټټ و لټ
سټردټمانۍ درټنگټردا تټنانټ دټکرټټ بټ ئیدټلټټی. ئاخر گډر
گډوون بټدوایټکی بټټ و زټمینیش چیدی سټنټټر نټټټ، نټوا لټوټ
دټچټټ کټ مرټټ ځټی لټسټر ټټگټیټکی نټبټاوټ بټینټټوټ: بټردټوام
بټرټو پټش بټوات.

زانای نټټمانۍ نیکټلاوس کوزانوس (1401-1464) کټ لټ کلاټسټدا
پایټگای کاردینالی هټبوو، پټگټیټکی دیاری لټنټو فټیلټسوفانی
هومانیزمدا هټیټ. کوزانوس یټکټم زانایټ کټ ایدټگټیټنټ گډوون
بټدوایټکیټ. بټ دیدۍ نټو زټمین لټ نټوټندی گډووندا نیټټ،
چونکټ فټزای بټدوایټکی بټدټرټ لټ هټر سټنټټرکټ. نټم تټټوانینټ لټ
سټدټی چواردټیټمدا وټکټ لوتکټی کوفر دادټنرا.

کوزانوس لټ هزرینیدا دټگټټټټټوټ بټ سټرچاوټکانۍ فټلسټفاندنی
پټشټکراتۍ و سټکراتۍ، هټروټها ټټوو دټکاتټ میستیکی سکټلایزمی
سټرټټا. بټ دیدۍ نټو دانټوټی ماتماتیکیانۍ باټتټکانۍ نټزموون
هیچی دیکټ نیټټ جگټ لټ سټرټنجامۍ اټټکردنټکانۍ خودۍ مرټټ. نټوټ
مرټټټ کټ بټ هزری ځټی ځټریکی بټماتماتیکیکردنټ، واتا نټوټ مرټټټ
کټ هټقیقټټ دروست دټکات، هټر بټیټ نټم هټقیقټټټ لټ خودۍ نټو
جیانابټټوټ. کوزانوس دټرېټینټ بټناوبا نگټکټی پټټاگټراسۍ سټفیست
چارټکی دی اټادټگټیټنټوټ، واتا هاوشټوټی نټو دټټټټټ: مرټټ ځټی
پټوټری سټرجټم شټټکانټ، چونکټ بټ هټشی ځټی سټرجټم شټټکان بټ
بوونی تټگټیټی وټردټگټټټټټ.

فټیلټسوف جټټانی پیکټ دټللا میراندټلا (1463-1494)ی ئیتالی جټټخت لټ
کټرامټتی مرټټ دټکات. کټټسټ لټ کټتایی چټرخۍ نټټیندا بټ تایبټتی

بہ واثقی "miseria" کرکی مرث و پگگی ٹوی لہ جیہاندا دیاری دکرڈ: مرثی داماو، داووشا و خہ باتار تہنیا بہ خداپہرستی و پاہندبوونی بہ کسہوہ دتوانت خہاسی ٹہدی بہ خہی مسہگہر بکات. لہ پیکہ بہ توندی دڑی ٹہو تہوانینہ دہوستہتہو و دہہژت: خدا جیہانی ٹہفراندووہ، لہ بہدووی ٹہوہدا بہ ہیچ شہوہیک دہست نانہتہ نہوہوت و ہوداوہکانی جیہانہوہ. ٹہرکی مرث ٹہوہیک شکہفہ بہ کرامہتی خہی بدات. خدا تہنیا پشمہرجہکانی داناوہ و بہدووی ٹہوہدا گہرکہہ مرث بہرپرسیاری بہ پگگیہاندنی کرامہتی خہی وہرہگرت، لہرشدا گومانی تہدا نیہہ کہ پہشختنی پہروہردہی ہہشہکی دہہت بہ پاہہزہک بہ ٹہوہی مرث کرامہتی خہی بناسہت. جگہ لہوہ گہرکہہ مرث تہیکہشہت بہ ٹاوہہاکردنی توانستہ ناخہکیہکانی، تاکو لہوہ جیہاندا بہہہی ٹہزموونی ژیانہوہ فہری توانستی دیکہ بہہت و سروشت بہ بہرژوہندی خہی بہکارہہہت، نہک وک ٹاژہہان ہڑی کہ تہنیا مہکیانہ کردار و پہرجہکردار دہنوہن. مرث کہ سہرجہمہکی داخراوہ، گہرکہہ بہرانہہر گہردوونی دہرکہہ بوہستہتہو و کرداری ٹہفراندنی خودایی دووبارہہکاتہوہ، ٹہوجا بہ بہیاری (قہراری) ئازادانہی خہی پگگیہککک لہنہوہ ٹہوہ جیہانہدا دیاری بکات، بہہہ گہرکہہ خہی بہیار بدات کہ داخہ "چہن" بہ خہی ہڑی؛ ٹہو گہرکہہ ہاوشہوہی نیگارسازہک کہ ئازادانہ دہئافرہہت، ٹہوشہوہیک بہ خہی بدات کہ خہی دہیخوازہت. پیکہ تہنانہت بہ پہویستی دہزانہت کہ کولتووری گریکی و ئایینی کریستیانی و ئایینی جوو یہکبخرہن، ہہروہہا 900 تہز دادہہت و لہ مہہ دہہباتکردن دہیانخاتہ بہردہست، لہ پاپا تہزہکانی یاساغ دہکات، تہنانہت پیکہ خہی دہکہوہتہ بہردہم مہترسیی "ئینکفیزیسیہن"، لہ بنہماہی مہدیچی دہپارہزت و دہرفہتی بہ دہہخسہہت بہسہر پاريسدا بہوات بہ فلہرہنسا.

جہردانہ ہرونہ (1548-17.02.1600) خہی لہژہہر کارہگہری تہوانینہکانی نیکہلاوس کوزانوس و کہپلہردا دہہینہتہوہ. ٹہم زانایہ گہردوون بہ بہدواہیکک دادہہت. بہ دیدی ٹہم خدا ہاوکات مہزنتین و ہچووکترینہ، ہاوکات شیمانہ و کردہکہتیہ (پہتہنس و ٹہکتوالہتیہ)، واتا خدا توانستی تہحقیقبوونی تہہدایہ و توانستہکک بہہہی کردہکہتیہوہ (ٹہکتہوہ) تہحقیق دہہت. لہم ہوانگہیکوہ خدا لہ دہرہوہی جیہان نیہہ، واتہ خدا ہہہا / لہجیاہوہ (موتہق) نیہہ، بہہکو لہنہوہ جیہانداہ. سروشت خودایانہیک و خہی لہ دہخگہہیککک ٹہہدیدا دہہینہتہوہ، لہرشدا خدا پرنسیپی دہخگہہیکک ٹہہدیدہککک و تہنیا ناہاستہوہ لہ لایہن

ئاوۋىزى مەرقۇم لىن ۋە سىرۇشتا دىئاسىرەت. ھەر بىر ئاشەت خۇدا "بىت بى گەشت". ئۇم ئىد پانتايىستىيە جەردانە برونە دىبەت بىھەي ئۇ ۋە كە ئىنكفىزىسىيەن بىگىرەت ۋە دۋاى جەۋت سە دىلى بى زىندۋىي بىسۋتەنەت.

لى ئىسانسدا ھەرۋى ھەلسەفەى سىياسى سەرھەددەت. نىكەلە ماكىافەلى (1494-1512) يەكەكە لى بىرە كىيەكانى ئۇم جەرە فەلسەفەى. ماكىافەلى بى تۈندى دژى مەدەلى كرىستىيانى كەمەگە دىۋستەتەۋ ۋە بىنەما مەرالى-ئايىنەكان لى كەردارى سىياسى ۋەدەردەنەت. بى دىدى ئۇم مەژۋە استەۋانە نىيە ۋە بى ئاستەى ئامانجەك بىۋات، بى نمۈنە بى ئىكە قىامەت كەتايى پە بىت، بىرەكو مەژۋە بازەنەيە ۋە بى ھەچۋەن ۋە داچۋەنە بىردەۋام دىسۋستەۋ. ھەرۋى ھە مەرفە بۈۋەۋەكە مەنگەرايە ۋە تەنە بىر لى بىرەۋە نەدى خەى دىكەتەۋ، ھەر لىم ۋەنگەيەشەۋە گەرەكە دىسەتەدار كەردار بىۋەنەت، ۋاتە نەبەت ئەنجامدانى دىسەتەتە سىياسى مەرالىانە بىرەنەت، بىرەكو ۋەنگەى سۈۋەمەندى سەنگە مەجەكە. ئامانجە سىياسەت ھەشتەۋەى دىسەتەت ۋە مەسەگەرەكەنى سەرۋەريە، بى ئۇ ۋە مەبەستەش ھەمۈۋە دىسۋەتەك ۋەۋەيە. بىگۈمان ماكىافەلى داۋاى دىسەتەتە بىجەۋە ناكەت كە بى يارىدەى مەفكۈزان ۋە لۈمپەن ۋە بىتەجىيان مەسەگەر بىرەت. دىسەتەدار گەرەكە خەى ھەردەم بى دىخە ھەكەۋەۋەكان بىگۈنەنەت ۋە تەنە دىسۋەتە زەرۋەريەكان بىكەربەينەت، ھەۋكەت لى پەنەۋى ئەژۋەنى دىسەتەتەتە ھەردەم دىتۈانەت بىنەما ئايىنەكان پەشتەگۈۋە بخت. ماكىافەلى بى "كەمار" سە مەبەستە دىۋەتە دىارى دىكەت كە بىرەتەن لى ئازادىي ھەۋەتەيان، مەزەنى ۋە رەفەيەتە گەشتە.

لى تەماس مەروس (1478-1535)، كە سىاسەتەدار ۋە ھۈمانىست بۈۋە، بى پەچەۋەنەى ماكىافەلى، لى نۈۋەسىنەى "يۈتەپى"دا گەگەان بى دامەزراۋەيەكى دىۋەتەت دىدەت كە بىدەرە لى خەۋەندارىيە تەيەتە. لىۋ دىۋەتەتە ھەرۋى ھە پەرۋەردەى فەرەارى بى ھەمۈۋەن فەرەمە كراۋە ۋە ئازادىي بىرۋەۋەى ئايىنە سەرۋەرە.

ئۇم تەۋەنەنە نۈۋەيانە سەرەپا شەشەك بۈۋە ۋە لى سەرەنجامە ھىچ شەك لى زەنەنۈمەى سەلەستەكان نەھەرەتەۋە، ۋاتە زەنەنۈمەى تەبەقەكانى زەمەن ۋە ئاسمان، دۋەيەكەتەى شەۋەى تەبەقىيانەى جەستەكانى ئاسمان، ئەۋجە خەۋەنەى ۋەھەى خەر. گەرەۋەن بى نمۈنە لى گەلەلە گەلەلە بىدۋەيەكى ۋە ئەزەلەيە، نە سەرەتە ۋە نە كەتايى ھەيە. ھىچ شەكەى نەۋە سەرۋەت بى شەۋەيەكى ۋەھە (ئەسۋەت) لى نەۋەچەت ۋە نەشەۋە لى "ھىچ" (العدم) ۋە شەتە دەرۋەتە بىتە،

بېټکو لږنډو نېم ځخراوې گړدوون و کړتې کانيډا تېنيا گڼانکاري ووددات، گړ سرجميانې بوانين، نوا دبينين کي کړکي سرجم هډوکانې ينيسانس ل پېناوې زگارکردني مړقدان ل دسلاتي ناييني و دگمکانې، نوجا کردني مړق بې بېرپرسيار ل ژياني ځي و کډمگکډي.

4

هومانيزم و ينيسانس بېزري بزوتنډوې تاکگړايين لږنډو توڅي هزرمندې شارنشيناندا، ل نېم تاکگړاييد ل فېرماسيېندا (نوکردنډا) شوې بزوتنډوې کي جېماوړي فراوان وړدگړت و ل سړنجامدا يېکټيې نايينيېکي نوروپا تېکدشکټ، کاتېک مړق ل چرخي نېفيندا وک کړتېکي سرجم دادنرا و ناچار بوو ل سړ نوماکاني کل س بېو بوات، نوا نېستا ل فېرماسيېندا هډو ددرت کرداري سربېځي تاککس بکړت بې گډي ځاس و ناشتوونډو ل تېک خودادا.

ل سړدېماني بالادستې سکلايزمدا کډس هډي هډي وشکھېدټ، ل بېر نېم هېش دانوستانک سبارت بې فېرمکردني کډس ل ژر دروشمي "گڼانډو بې نووسراوې پيرز"دا دتگډ، ک پاشان دېت بې پاڅېزې فېرماسيېن، سړنجام بې کارکاني مارتين لوتر (1483-1546)، نولريش تسفينگلي (1484-1531)، فيليپ مېلاکتېن (1497-1560)، هروها يېهانس کالفين (1509-1564)، کډسې کاتليکي دابېش دېت و لډوې پرېتستانيزم ځي جيا د کاتو.

يېکېم پاڅېز بې هاتنډاراي فېرماسيېن بريتي بوو ل دژايېتیکردني پسېلې لېبوردن ک کډسې کاتليکي بازرگاني پېو دکرد، کريستياننيېکان نډو دېم دېانتواني بې کيني پسېيېک بېن بې خاوان پشک ل "ساماني کل س"دا، دسېتداراني کل س نډو تېروانينې بېاودکډو، ک گې يا قديسېکان خزمېتي ل بېدېرچوويان ل بېردم خودادا هې و دشت نډو خزمېتي زيادانې بې ځاسې کډسني دیکېش بېکاربېنرېن، کډسې وای بېاودکاتو ک گې يا نېم جېرې بازرگانيې ل بډتدا فرشتني خوداپرستي قديسېکان بې ئيمانداران.

مارتين لوتر زرينډي ئيدکاني فېرماسيېن دېردېت، لوتر ک قش و پرفيسري تيلډي بوو، 95 تېز ل 31.10.1517 لډم کډسې و ئيمان بېاودکاتو و تېياندا هډوېستي ځي لډي زېر بډمې کډسې کاتليکي اډگېنېت، بې نمونې کډسې کاتليکي دېگت: خودا ل چارې مړقي نووسيو ک چي بېسړ نډا بېت، لډم

وانگه یوو مرف ناتوانت ووتی ژیا نی خئی دیاری بکات. لوتەر ب پچه وانوو ایدگه ی نیت، که مرف گره که برپرسیاری ب ژیا نی خئی و برگریت، ب نموون له و وووو که داخ فتاری ئو و چه سر نجام کی ب ژیا نی ئو له ئايند دا هه بت. لوتەر هه روها داوا دکات که مرف گره که برپرسیاری ب مرفانی دی و برگریت. جگه له و لوتەر دژی ترساندن ئیمانداران ب ئاگری دزخ د وسته و، هه روها ب توندی له دژی که سی کات لیکه د ب تیت، که پس لای لایوردن بازگانیه کی قازانجه نه ب که سی، له ب ئیمانداران هیچ سوود کی نیی. هه موو کریستک د بت خئی له ناخوو ئیماندار بت. که سی ناتوانت ببت ب نو وندیاری ئیمانی ئو. تنیا ب زایی خودا مایه خاسی مرف، خودایه کی میهره بانیس پویستی ب نو وندیار نیی. ب م لوتەر تانانت توژی قشکانی خسته ژر برسیار و.

داواکاریه کی دیکه ی لوتەر ئو بوو که پویسته مرف بتوانت بیل بخویند و. له ئو د م ز رینه ی چاپه کانی بیل ب زمانی لاتینی بوون، تانانت زمانی قشکان له وتاردان و خودا پیرستی و نوژکردن دا لاتینی بوو. ب ی لوتەر بیل ب زمانی ئه مانی و رگه ا تا کو ئیمانداران له ت بگن.

گرچه سهر تا ففرم ئاسته ی د خ ب دکانی که سی د کریت، له هه ند ناخایه نیت که د بت به هه ی سه ره دهانی جموجوو که مایه تی. ففرم ب نموون له ئه مانی ب اپه یینی کشتیاران (1525) دگات لوتکه. دانیشتهانی کشتیاران که وک کارکری هه ر و و سه پان د چه وسانه و، له بزاوته کی لوتهردا هه ل د بینن ب زگارکردنی خیان له سته می مو کدارکان. لوتەر دژی ز بر و اپه یینی خو ناوی بوو، سه رره ای ئو له هه و ستهیدا لایه نی جوتیاران د گرت، هاوکات داوا له مو کدارکان دکات که وک کریست برپرسیاری و برگر و چیدی جوتیاران نه چه وسه نن و. له ب گزاده کان ناماد نابن واز له ئیمتیا ز کانیان بهنن.

لوتەر ب ئاشکرا میانیه دووری خئی له فله سف و زانستی سروشتیه نو د رد خات، سه رره ای ئو ففرماسیه ر یکی کره کی ب داو شانی کله که د گرت. سه ر نجامه کی ئم داو شان بریتیه له ب جیهانیبونی ففرگ و زانکه کان.

چه زحمه ت کاتیه کی دیاریکراو ب بزاوته کانی هومانیزم و نیسانس دیاری بکریت، ئوهایش زحمه ت کاتی سه ره دهانی نو سه رده می

ئوروپى دىيارى بىكىن. بزاوتى ھزرىدىكى كان لى كى تايى چىرخى نىقىنىڭ ۋە ھىندى درىڭخاين ۋە ھىملايىن، ھاۋكات ھىندى تىسكى بى دىورى كىشى مىرقدى دىسوللىنىۋى، كى ئىدى نىزىكى نىشاۋى بىتوانىن دىسپىكىكى پىخت دىيارى بىكىن. لى گومانى تىدا نىيى كى دىكارت باۋكى ۋە ۋىننىنى نوۋىساردى مى ئوروپىيى، چىنكى بى شىۋىيىكى سىستىماتىكى ئىۋى رىيالىزى دىكات كى خىزگى قىۋى ئىۋى سىردىمىي: بىۋى مىرقدى بى سىبىلىكى (بىكىرى) زانىست، ئىمىش بى مىبىستى نواندى دىسلىات بىسار جىهان يان سىروشتدا.

كاتىك ئىمى لى سىردىمىكى نوۋى دىۋىيىن، ئىۋا بى مىركىكانى لى سىردىمى پىش خى جىي دىكىنىۋى. بىگومان نوۋى ھىمىش لى نىۋى ھى ناۋى ھىۋىيىكىۋى سىرھىددات ۋە ئىم ھىۋى بى سىرھىدانى ئىۋى نوۋىيى كىن دىبىت بى ئىۋى ۋەك دابىكى كىن لى ناۋىچىت، بى پىچىۋاننىۋى، لى نىۋى ئىۋى كىننىۋى چىندىن ھىۋىستى جىاۋاز بى خىشىنىۋى سىرھىددىن: ھىر لى پىچىكىدارنىۋى ھى تا بىشدارىكىردىن لى دانوستاندى دىستىكتىۋى نوۋىكاندا.

كىۋاتى مىسلىكى ئىۋى نىيى كى ئىدى زانى قىدىمىيىكان لى نوۋىساردىمدا جانتاكانىيان ھىبىگىر ۋە ماۋىۋىيى لى بىكىن، نىخىر، ئىۋان درىڭ بى كىركىكانى خىيان دىدىن. ئىۋان ھىشتا ھىر لى نىۋى شىۋى ھىزىنى سىننىتىدا خىمىيون ۋە زىركىكانى پىرى بى زانىستى باۋىكان دىدىن، جى گىچى پىرسىيار ۋە دىستىكتىۋى نوۋىكان ترساندوۋىيىن. لىم پىۋىندىيىدا گىرگىرىن پىرسىيار لى نوۋىساردىمى ئىۋىۋىپىدا پىرسىيار مىتتىدى. ئىمى لىرەدا خىمان لى بىردىم پىرسىيار دىچى (مىبدى) ھىزىندا دىبىنىۋى، كى دىۋى ھىۋىشاندىۋى تىۋانىنى زىمىن ۋەك سىنتىرى گىردوۋى ۋە دىۋى بىزىۋى چىۋى خىدايىتى لى نىسانىدا سىرھىددات. ئاخىر لى بىر ئىۋى چىدى نىشتى خىدا ۋە بىبىل دىچى بىن، ئىۋا مىرقدى ناچارى پىنتىك (نوقتىكى) لى نىۋى خىدا دابىن بىكات ۋە لىسارى بىۋىستىت، ئىۋا لىۋى گىردوۋى تىكىشكاۋ لى نىۋى خىدا بىنا بىكتىۋى. بىم شىۋىيى چىدى چىۋاندى بى دىربىنى بىمىيىكى ئىزىلمى نادىرت كى دىبىلىت: "مى ئىمانىم ھىي، كىۋاتى مى دىزانىم"، ۋاتا چىدى ئىمان بىمى نىيى ۋە لىسارى ھىزىن بىر بىرلىكت، بىكى مىرقدى ۋەك سىبىلىكت دىكىرت بى بىمىما.

مىتتىد ۋاتا رىگى بىنى ھىزى لى سىفرىۋى. مىرقدى گىرەكى خى بى ۋى مىتتىۋى بىكات بى سىبىلىكى (بىكىرى) زانىست يان فىلسىف، ۋاتا لى نىۋى خىۋى مىتتىدىيانى زانىست بىناتىنىت، نىك ئاقىكانى كىتەبى ئىستوۋىرىكان بىخىلىتىۋى ۋە پىرى بى تىۋانىنىكانى نىۋا يان بىدات، ئىۋا شىانازان خى لى ۋىزى زانىياندا زىتبىكتىۋى. بىم شىۋىيى ئىستا بىرانىر مىرقدى ۋەك بىكىرى جىهان ئىبىلىكت (دانراۋ) دىبىت بى

کەش، ئېبژەکتىش بى واتاي لىپەشخەدانان و بىرخستن، ئىستا گەرکە بکەرى ھەزرقان خەى بخاتە ژەر بارى دروستکردن، بى واتايەكى دى، گەرکە ئېبژەکتەكى خەى دابنەت و وەک ئىم دانراو مەتەديانە بنياتى بنەت.

کاتەک مەرەف وەک سەبژەکت لى نووسەردەمى ئىوروپيدا دەبەت بى پنتى نەوئەندى گەردوون، ئىوا ھاوکات داواکارىيەكى کەرەكى بەرز دەکاتەو؛ خودا لىم جىهانەدا جەى نابەتەو، خودا بەى نيپە سنوور بى مەرەف دابنەت، خودا سەر بى ئىوجىهانە و لى ئىمجىهان جەى نابەتەو، ئىو گەردوونى ھاوشەوئى سەئەتەک قوومىش کردو و ئىوجا وازى لى ھەناو، گەردوونىش بى خەى ھەتا ئىبەد دەبزوت، مەرەف ھەروھە دەبەتەت: مەرەف سەروەرى سەرزەمىنە، ئىو گەرکە ھەموو شتەک سەرلەنو وونبەتەو و گەئەان بى زانستى نو بەدات، لىرەشدا مەتەد دەبەت بى تاکە کلىلى ئىو بى گەيشتن بى زانستى نو، بىگومان ئىستا زانستى نو تەواو جىاواز لى زانستى کەنى ئىستەتەلى، چونکە ئىستەتەلىس و قەدىمىيەکان لى "جەى" تايەتەى بوونەو دەيانەوانى و خەرىكى زانست دەبوون، بى واتايەكى دى، ئىوان لى سفرەو دەرنەدەچوون.

زانستە سروشتىيەکان لىم سەردەمەدا مەتەدى گونجاو بىکار دەھەنن و بى و ئىيەو دەستەکتەوتى مەزن دەخەنەو، لىرەشدا دوو مەتەد بەردەخرەن: يەکەم، ئىزموون کە مەتەديانە لى ئىکسەپرەمەنت (تەجروبە) و وانىنەو بەدەدەھەنرەت، دوو، بىکارەھەنانى ھەزرىنى ماتەتيكى پەتى کە وودا و فەزىكىيەکان وون دەکاتەو و لى ياسادا فەرمولەيان دەکات.

زانستەکانى ئىزموون مەتەدى ئىمپىرى (تەجربى) ھەدەبژەرن، واتا ئىندوکسىيەن (ئىستىقرا!) وەک مەتەد وەردەگرن، ئىندوکسىيەنىش بى واتاي: بى ئىجامگەيانەدن يان ھەنانەنەوان، ئىم مەتەدە گەبەينەكى دامەزە (تەجريدکەر) لى دەرکەرەو تاکەکانەو بەرەو ژوور وەو گەشتەتى يان وەو فەرمولەکردنى ياساى گەشتى، بى نموونە دوو پەشدانراومان ھەن کە بریتىن لى "سەکرات بمر" و "سەکرات مەرەف"، کە لىوەيان ئىم دەرەجامە دەکەوئەو: "کەواتە سەرچەم مەرەفان بمر". مەرە لىرەدا لى تاکە وەو (حائەتەو) سەردەکەوئە وەو ئىجام و پاشان دانانى ئىسا.

لى ماتەتيكى پەتى گەيەكى پەچەوانە دەگرەتە بەر؛ ئىم مەتەدى پەشتەزموونى (ئاپرەرى) ھەدەبژەرت، واتا لى بنەمای ئاوەزمەندانەى يەکەم و پەتەيەو سەرچاوە دەگرەتە تاكو لىوەى سەرچەم زانين لىگىيانە، بىيەى دەدوکسىيەنەو (ئىستىنبات) وەک

دږر نجام بباتو. دږدوکسیان واتای بږدږبردن، لږوږرگرتن، لږهږهږنجان دږگږیږنټ، واتا مږ لږ پږشدانراوی گشتیږو ږوږو دږر نجامی تایږتی ټوتږ هږنگاو دږنټ کږ لږگیکیانږ زږروور. بږ نموونږ: پږشدانراوی یږکږم: سږرجږم مږږږان بمرن؛ پږشدانراوی دووږم: سږکرات مږږږ؛ دږر نجام: کږواتږ سږکرات بمر. مږږ لږرږدا لږ ساو ږوږو ږوش دږوات و پاشان ټږ نجام دږردږکږشټ.

پا بږ ند بږم دوو بږر یږو کږ لږ زانستږ سروشتیږکاندا هږبوو، دوو رږبازی فږلسږ فږی سږرهږدږدږن کږ بریتین لږ ټزموونگږری و ټاو زگږری (1).

لږ بندږتدا هږردوو رږباز کږ هږمان پرسپاریان هږی: ټایا چږن مږږ بږ زانین دږگات؟ بږ شو یږکی دی بږبږژین: ټایا مږئریف لږ چږ سږرچاو یږکږو چږدږت؟ ټزموونگږری بږ وږامی ټم پرسپار لږ ټزموونی سږنسپږو دږردږچټ، واتا دږبږژت: ټم گږر کږ تږنیا پشت بږ ټزموون بږبږستین. لږنو سږنسږکانماندا توخمی دږرککراو هږن، کږ استن و بږی ناتوانین گومانیا لږ بکږین، بږکو دږتوانین ټکیان بږین و بږم ټکږستږش مږئریف ټاو بکږین. بږ واتایږکی دی، ټزموونگږری هیچ شتږکی لږ هږشدا ږسکاو یاږ ټاپریږری وږرناگرټ، بږکو هږو دږدات لږ تاکږ توخمی دږروونیږو سږرجږم ناوږر کږکانی ټاگای و پږکها تږیاږ وک دږرئ نجام بباتو. کږواتږ ټم رږباز فږلسږ فیږ لږ تاکږکانو بږ گشتږتی یاږ گشتیدان سږردږکږوټ.

لږ ټاو زگږری بږ پږچږوانو پشت بږ ټاوږزی پږتی دږبږستږت. ټم دږبږژت: تږنیا ټاوږز دږتوانټ بږ بږ گرنکیدان بږ سږنسږکانمان مږئریفی جیهان ټاو بکات. کږواتږ مږئریف بږ ټاو زگږری لږ دږرککردنی سږنسپږو نایټ تږ گږو، بږکو تږنیا لږ هږری پږتیږو، یاږ پوختر بږبږژین، لږو ئیدږیانو کږ لږنو خودی هږشو ږسکاو، بږ واتایږکی دی لږ قږوار ی ټاپریږریږو (پږشټزموونیږو). کږواتږ ټاو زگږری لږ گشتږتیږو بږ تایږتږتی دږچټ، لږرشدایا گشتږتیږکانی ماتماتیک وک بندما وږردږگرټ کږ تږنیا بږ ټاوږز شیاوی ناسینن. هږردږزی پیتاگږراس هږردږم استږ، جا کږ کږی و لږکو بږکاریبږهنټ.

فږیلږسوف و سیاسږتمږداری ئینگلیزی فرږنسیس بږیکن (1561-1626) وکږ ټزموونگږرا مږتږدی ئیندوکسیږ ټاو بکات، واتا لږ دږرککردنی سږنسپږو (مږحسوسو) دږردږچټ. بږم شو یږ وږدږرنان لای بږیکن

دې بېت بې بند مای هزرین، مې بېست لېوې کې گډر کې هېدی هېدی هېموو
ئو شتانه فې بډرېن یان وېلاوې بډرېن کې هېکاری چې بوونی هېر شتېک
نین کې مرې وېک ئې بډرېکت دایناوې و بې مېش بې توږیندوې تېرخانی
کردووې. مرې گډر کې بې دیدی بې یکن سږرې تا هېپې تېز (گریمانې)
دابڼت، ئې وچا بې بې ئېکسپېریمېنټوې (تېجروبېوې) ئې زموونان
کې بکا تېوې، پاشان سږرې نجام دې ربکې شت و بېستی گشتی فېرمولې بکات.
بېگومان هاوکات پېویستې بېستی کان بې یاریدې تېجروبېی نوې بخرېنډې
ژېر تا قیکردنې وېوې.

بېم شوېوې ئېستا کاری زانستی لای بې یکن چیدی ئېوې نییې کې مرېف
ثاقېانې بې بې پرسپارکردن لې خې کېشش بکات و لېتوږتېوېوې، لای
مامېستایانې زیرېک تا قیکردنېوې قورس ئې نجام بدات، پاشان
بېوانامې وېربگرېت و خې شانازانې لې یزی زانایانې سونډېتیدا
زیت بکا تېوې، نېخېر، مرېف دې بېت بوږرېت سږرې تایېکی نوې یشېی
بچېسپېنټ، ئې مېش بې واتای مرېف گډر کې بې یاریدې مېتېدی
ئیندوکسپېن هېوې بې وونکردنېوې هېموو شتېکی شیاوې وونکردنېوې
بدات، لې پېشمېرجی ئېم کارې ئېوې کې مرېف خې سږرې تا لې
وېهمېکانې، واتا لې پېشبېار (حوکمی موسبېق) ئازاد بکات. مرېف بې
دیدې بې یکن لې جیهانېکی روا بېتیدا دېزې کې ئېوې خې دایمېزراندووې
و سږرسېختانې بېرگری لېدکات، چونکې ژیان تېیدا ئاسانترې وېک
لېوې مرېف خې بختې بېردېم بېستی “بېق کې حېق” کېواتې مرېف
بې بې واندنېوې وېهمېکانې ناتوانت بېگېی وېوې و مېثریفې بگرېتې
بېر.

بې یکن وېهمېکانې مرېفان ناو دېنټ ئیدل (Idol) کې چوار دانېن و
ئېوان گیرېدېان بوون: 1) وېهمې بېگېزی (Idola tribus)، واتا
مرېف لې سړوشتیېوې، وېک مېرکې بېگېزی، خې یېکجار بېرز
دېنرخېنټ، لېرېشدا خوازیاری ئېوې کې ئې زموونې کېسپېکانې و
سړوشتی خې تېکې بې داکېوت (بېالېتی) بکات. کېواتې مرېف هېمېش
لېنېوېوې شتېک دېداتې پالې ئېوې داکېوتې کې لې دېرېوې ئېوې
لېگېوېوې و سږرېخې لې ئېوې وېوتې خې وېرگرتووې. بې مېش ئیدی مرېف
دېکېوېتې نېوې هېوېوې، چونکې وېنډېکی شېواوې یان نا بېستی قینېی
داکېوتې لای خې چې کردووې. ئېمې هاوکات هېکاری کې بې نالېباری
زانستېکان کې مرېفان دېانکېن بې وانې فېرکاری و دېانخېن
بېردېم مرېفانې دی بې فېربوون، 2) وېهمې ئېشکېوت (Idola specus)
کې بې یکن لې پلاتېنې وېردېگرېت. مې بېست لېم وېهمې ئېوې کې هېر
تاکېکېسېک بېوې ژینگې و پېروېردېوې خېشېدېکرت، لې ئېوې ژینگې
هاوشېوې ئېشکېوتېک یان هاوشېوې قېزاخېکې دېوری مرېفی داوې و

لښو څڼېدا واک ديل ځايگرتوو، که ئيدى لښو تووشى دږدى پښېيار (حوکمی موسبېق) دښت، واکا بښ ښوې شتکاني ناسبېت، بښاريان بښردا دښات و دښت که گڼ يا ښوهان يان ښوها نين. 3) وښې بازا (Idola fori) گڼر که پښانى بدات، که مږق بوونډوږکى که مښايښي و بښ تايښتي زمان دښوښي څڼاگڼ ياندى ښو بښ که ساني دى. لښ څڼاگڼ ياندى بښوې زمانو واکات که مږقان بښښو ښو بښهووداچوون و ښوښو، چونک شتاني ښوتښ هښ که مږق ناتوانښت بښ وښ دياريان بکات، يان ښوښي ښوښ هښ و بښ وښي ساد ښاښنگږورښ، ښوښا گڼر مږق بښ وښ ښويان ښبکات، يان مږق لښباريان بښت گڼ، ښوسا شتکان واتاي ښاستښينيان لښدښت دښن. ښم دښت بښت بښهښي سرهښداني ناکښکى لښ ښوان مږقاندا. 4) وښې شانې (Idola theatri) که بښوې قوتا بښانې فښلسفښيدکانهو چښدښت، چونک مږق تيږي ناتواو وږدږگږت و ښو دښات بښ ياريدښي ياساي چښوتى سلماندى بږگرى لښ تيږيدک بکات.

بښيکن داوا دښکات، که مږقان گڼر که سروشت بښ بږرښوښدى څڼيان، بښ تايښتي بښ سوودى که مښگڼ، بښکاربښښن، واکا سروشت بښښ ږکښفى څڼيانو. لښ ږر که فښستن واتايښکى دیکښي بښ ناسيني سروشت، که بښدوويدا مږق دښتوانښت لښ بتوښتښو. بښ شوښيښکى دى بښښيښ، مښسښل که بښهښدوږگرتنى ياساکانى سروشت بښوښي ناسينيښو. گڼر مږق سروشت و ياساکانى بښاسښت، ښوسا دښتوانښت لښ پښناوى بږرښوښدى گشتيدا بښکارى بښښت. لښم ښوانگښيښو بښ بښيکن "زانين بريتيښ لښ دښسښات" که جيهان لښ جادوو پاکدښکاتښو.

7

فښيلښسوفى فښوښسى ښښ دښکارت (1596-1650) دامږرښښرى ښاوږگږري نوښيښ. ښو لښ ښاوږزى پښيښو گڼان بښ فښلسفښ واک زانستښکى گشتگير دښات، که بښ ديدى ښو زانستښکى بښ کاميلى زانراو و لښبږ ښم ښهښي ښشياو گومانى لښبکږت.

دښکارت سږرتا لښ توانستښکاني هښي مږق دښوانښت و لښ ښوياندا تښيا "ښنتوښسيښ" و "دښدوکسيښ" بښ گونجاو دادښت. بښ ديدى ښو ښنتوښسيښ دږفښتمان بښ دښوښښت بښ مښئريفښي شتکان بگښين بښ ښوښي بکښوينښ هښوښو، چونک ښنتوښسيښ ښوانيني ساناي ښاگايي لښ کرک يان لښ گڼوهږر، کهواتښ بريتيښ لښ کرکديدى.

لښردا ښاشکرا دښت که بښچى بښ ديدى دښکارت پښويست نيښ لښ وښي

ئەم چالاكییهی هەشدا لە هەبەترسەین. مەر لە کرەكیدی یان گۆهەردیدی هەشدا "بەیار" (حوكم) نادات. ئاخر ئوو هەمیش بەیار بەسەر پەشبینی دەرکراوەکاندا کە مەر قەد خاتە هەبەتر و، واتا دەرکراوەت گۆیا پەشبینی بەتەر وای ئو هەبەتر نەك ئو هە، کەچی هەر خەیی زەر جار بەی دەرکراوەت کە لەو بەیاریدا بەسەهوودا چوو. لە ئینتوئیسین بە پەچەوانەیی بەیار بریتیە لە تەگەیشتنی سانای هەشی پەتی و بەئاگا، کە ئیدی لەسەر شتی ئاگالەهاتوو هیچ گومانەك چەناوەت. ئینتوئیسین، یان لەوانینی وون و ئاشکرا، یەكەم بەمە مای فەلسەفەیی دەرکارتە. نمونەکان بە ئەم جەرە لەوانینە بریتین لە هەردەرەکانی ماتماتیک، کە تەنیا لەتەك بەتەتی پەتی و سادەدا خەریکن و هیچ شتەکی مەحسوس (دەرکی) وەك پەشمەرچ دانانە، کە ئیدی وەك شتەكەش کە گومانیشاو بەكات. بە نموونە هەردەزی پیتاگۆراس، یان سەتی "5=3+2" هەمیشە استە، ئوو شەهی گەرنگ نیە کە داخە بەتەكان لەتەك 2، 3 یان 5 بگونجەن یان نەگونجەن، بەیە هەر ئوو نەدی مەر بە وون و ئاشکرایە لە کرەکیانی وانی، ئیدی دەرکارت بەیار بەدات.

دەدوکیەن (هەبەنجان) بریتیە لە دوو مەر گەرەنتیە استە. هەبەنجان دەرکارت هەمیشە دوا ئینتوئیسین، دوا تەگەیشتنی سانای هەش، بەرەخرەت. هەر بەدووی وانی وون و ئاشکرا لە کرەكەکی یان گۆهەرەك بە زەروری دەرکارتە هەبەنجان، ئەمەش وەك هەزینەکی زنجیرەیی نەپەچەاو کە هەنگاو بە هەنگاو لە خەیی بەئاگایە. بە نموونە مەر لە کرەکی بازەنە دەرکارت و یەكسەر بە وون و ئاشکرایە بەی دیاردەدات کە هەر پەنتەکی سەر چەووەکی هەمان دووری لە چەقی بازەنەكەو هەیە، ئەوجا مەر بەدووی ئوو دا دەرکارت، واتا بەیاردەدات کە لە بازەندا هەر پەنتەکی سەر چەووە هەمان دووری لە چەووە هەیە. کەواتە مەر نەچوو سەر تە ئاقەانە پەناسەیی بازەنە دەرکارت و وەك "توتی" بەتەر و، بەکو دوا وانی لە کرەکی بازەنە پەناسەکی دەرکارتیو.

بە دیدی دەرکارت ئەم دوو چالاكییهی هەش گونجاوترین گۆی گۆیشتن بە زانین، واتا بە استە. کایەیی جیهانی ماتەری تەنیا کایەیی ژماردنە، واتا کایەکی میکانیکی پەنە لە پەستان و لەدان، هەر و هە ئاوەزکاو و هەمەلایەنیە بە بە ئوو چاوەوانیی هیچ مەئریفەییەکی جەختی لە بەکرت

لە پرسپاری ئوو، کە داخە چەن مەر بە زانین، واتا بە استە دەرکارت و خەیی لە هەبەتر بەدوور دەرکارت، دەرکارت ئەمیان بە شەووەکی شەرەقی وون دەرکارتو.

گومان بریتیی له مەتەدی دیکارت به گۆشتن به زانین. له
 گومانکردن (واتا هزرین) له جیهانی دکرکردن و دسپەدکات،
 کوات ئهم سەر تا مرهمان هیه که له نو جیهاندا دژی و شتەکان
 دکر دیکات. لهردا گرنگ ئوو یه که مرف له گومانکردندا هه موو
 چالاکییه کی هه شکی ادگرهت و چیدی ئاقان به خوهندن و ی کتبه
 ئستوور کانی زانیانی سوون ته خای په ناگه یه نهت و له سەر بناغی
 تهریه کانیان په به زانستی سوون ته بدات، به کو سەر تا پرسیار
 له خای دیکات که داخه چان بتوانهت به زانین بگات. ئاشکرایه له م
 وهشدا سەر تا دکرکردن کانی خه دبن به باب ته گومان له کردن،
 چونکه مرف له نو جیهاندا پرسیار ئاسته خای دیکات، لهر شدا
 ئوو وک ژیاو و دکرکه ری نو جیهان گه ی پرسیار کانی ئاو
 دیکات. سەر تا ئوو استه که مرف به به سی سانس کانی و شتان دکر
 دیکات (درختک دینهت، موزیکک دبیستت، گووک بهن دیکات و
 هتد)، له سانس کانه زه جار مرف به هه دا دبن، له بهر ئهم هیه
 شایانی متمانه په کردن نین. من به نموونه له دوور و زیند و رکی
 تاریکه نگ دبینم و وا دزانم بزنه کی موو هه ش، که چی کاته که له م
 نزیک دبهته و، به م دکرده که و ته که ئوو په م مکرده که له پاته ی
 هه شدا. من له که کانی ئودیمان دنگه دنگی زه دبینستم و وا
 دزانم شین و هاوار به مرگی که سهک، که چی کاته که به پتاو به
 ئوو دهم، دبینم له و شایه دگه رته. له له بهر ئوو سانس کانه
 هه بهرن و لهر ش و گومان شیاون، ئوا به زه رووری ئوو زانستانه ش
 دکر و نه ژهر گومان و که به ندن به دکرکردنی سانسیه و، به
 نموونه زانسته سروشتیه کانی وک فیزیک و پزیشکی و هتد. ئه ی ئایا
 م سه له که له ته که ماتماتیکدا چنه که به به هیه به دهر له هه
 شیمانیه کی دکرکردن، هه روها سهت و هزرده زه کانی له خه دا استن و
 به م ش به گه نه ویستن؟ گومانی ته دا نیه که ماتماتیک به هه به یه،
 که چی هه ر من خه م به م ئاشکرا بوو که زه جار له شیهته کردنی
 پرسیاره ماتماتیکدا به هه دا چووم، یان چووم به تاقیکردن و ی
 ماتماتیک و دوا ته و او بوون به جخته گه توم که نمره ی 90 له 100
 و رده گرم، که چی نمره ی 20 له 100 ئه نجامی تاقیکردن و که م بوو.
 ئایا هیه ئهم هه به یه چییه؟ ئایا گیانه کی فریودهر (شهیتانه که) مرف
 به هه دا دبات یان ئایا خودا به چشه که مرفی دروست کردوو که
 ته نانهت له ماتماتیکیدا نه توانهت به جخته ختی کاربکات و هه رده م
 به هه دا به ته؟ من ده بهت ئا لهر دا هه به یه سهت یه که م. من ده بهت
 جار ساغی به که م و، داخه ئوو خودایه که به کامیل و چاک، گشتزان و
 قادیر داد نهت، به استی من له کاتی ناسینه شته کانه به هه دا
 دبات یان نابات. هه تا من ئهم که شه یه ساغ نه که م و، ناتوانم

متمان به پشبینی کانم له باره ی جیهانه کی دهره کی بکه م، که واته ناتوانم به هیچ شوه یکه خهریکی زانست بم.

به من ئهستا پرسیاره کی که کی ئه وه یه که: که ر جیهانی فیزیکی و بهمش زانسته سروشتیه کان، ئه و جا ماتماتیک و له که تاییدا ته نانته خودا شیاوی گومانله کردن بن، ئه و اچی به من به مسکه گره ی ما وه ته وه، یان ئایا چن من دره ژ به هزرینم له باره ی پرسه استی/زانین بدهم؟ ئه مش له که ته که دا که من له نه وه گومان نکردندا ته و او نقوم بووم؟ جکه له وه من ناتوانم بکه وه وه به نه و جیهان، چونکه جیهان جهختیه هزرینم په نادات. ئه ی ئایا چن به ره وه پهش بهریم به به ئه وه ی خه م په رش بکه وه وه؟ من له م وه وه دا ته نیا هه نده د زانم که من ده هزریم، که من جیهان و ماتماتیک و ته نانته خودام خسته ته ژ ره پرسیاره وه. من. له ئه م واته یکه ئه وه ته د که یه نه ته که که ر من بتوانم ئه وه ایشیه ی گومان بکه م، ئه و ا ده به ته من شته که بم. ئه ستا له ره دا وه وناکیم له هه دته. ئاخر که ر ته نانته گیانه کی فریود ره به هه وه مده به ره یان خودا منی ئه وه ره دا به ته که له ماتماتیکشدا به هه وه دا به م، ئه و ا به که نه وسته که ئه وه هه میشه منم به هه وه دا ده به ره یان ده که وه نه هه وه. له به ئه وه ی من به هه وه دا به ره یان بکه وم هه وه وه، ده به ته من هه بم. که واته من هه م. ئه م استیه کی وه ون و ئاشکرایه و به یه په وسته ناکات گومانی له بکه م، نه خه ره وکه تاکه استیه که که په ی که یشته ووم، که ره که متمان به یه بکه م. که واته ئه م منه به هه ی وه ون و ئاشکرایه هه وه ونیه وه پنه که و له سه ره ده گیرسه م وه، ئه و جا ده یکه م به ده ره ی له هزرینه کانی دیکه م، تا که بزانه له که وه من ده که وم هه وه. من به تاییده ته ده به ته بزانه که داخه خودا هه به ته، ئه و جا که ره هه به ته، ده به ته ساغی بکه م وه که که داخه ئه و خودایه فریود ره یان نا. هه تا ئه م که شیه یه که لا نه که م وه، ناتوانم له هیچ شته که جهخت بم.

له به ره ئه وه ی من ده هزریم و به هزرین په وسته به له ش نیه، ئه و ا من هزر فانه نه که ئه و له ش که من خه مم په ده زانی و خسته ژ ره گومان وه. ئاخر که ره سه ره م جیهانی سه نسی (مه حسوس) شیاوی گومانله کردن به ته، ئه و ا گومان له شیه مره فیش ده گره ته وه، چونکه له ش به شکه له جیهان. له من ئه ستا ده به ته به جهختی بزانه داخه ئه م من-ده هزریم یان ئه م من-ی-هزر فانه چیه که به هزرین هیچی دیکه ی په وسته نیه.

ئاشکرایه "من" ناو ره کی جیاواز له خه ده گره ته، واته ئیده (پشبینی) هه یه. له نه وه مندا سه که ره ئیده هه ن که بریتین له: ئیده ی له ده ره وه ها توو، به نموونه ئه و پشبینیانه که من له باره ی

شتن کان همن؛ ئوجا ئيدى خكردوو، بى نموونى كاتك من وىناى
فريشتى و شيطان يان جنكك دكم؛ لى كى تايدا ئيدى لى ناخدا
سكاو، واتا ئو ئيدىيانى كى لى سروشتى هزريندو دىنى ئاراو، بى
نموونى ئيدى "من-هزرقان-م". كى واتى لى و ووىو كى ئيدىكان تىنيا
جىرى تايدى تىي هزرى منى، ئىوا هلىندى لى يىكدى جياواز نىن، لى لى و
ووىو كى ئىوان پىشبينى ئىبىكتى جياواز دىكن، ئىوا زىر لى
يىكدى جياوازن.

بى نموونى هلىندى ئيدى تىنيا پىشبينى گىوهلىرن (زوبستانى)،
هلىندىكى دى تىنيا پىشبينى تايدى تىندىكانى گىوهلىرن، لىرىشدا
ئاشكرايى كى ئىوانى يىكم ملىزىن و بىگولرى ناوولرىكيشيان يان
بىگولرى با بى تى پىشبينىكراويا هلىقىتر و كامىلترن. ئاخىر
گىوهلىر بى هلىبوونى خى پىويستى بى شتى دى نىيى، لى تايدى تىندى
ئىوىيى كى چى تى پا گىوهلىر و پىوى بىندى. من لىم وانىگىيوى
هلىرگىز ناتوانم متمان بى پىشبينىكانم بكم كى من بى
با بى تىكانى جيهان هلىمن. بى نموونى خىر بى چاو وىكى سىنيىكى بچووك
ديار دىدات، لى كاتك من هلىو دىدم بى يارىدى هلىزىزىكانى
ماتمايك لى خىر تىبگىم، ئيدى بىم ساغ دىبىتىو كى خىر چىندجاي
زىمىندى. هلىمان كىش ئيدى خىكردووكان دىگرىتىو، بىيى ئىمانىش
هلىچ زىمىندىيك بى زانين پىكناهلين، چونكى تىنيا وىهمى يان چىراوى
هلىش. من دىتوانم پىشبينى شىيتانىكى پى-مانگايى يان حىريى
يىكجار جوان بكم، لى من ئىو پىشبينىم تىنيا بىبى تىوانستى
وئىناكردىم و هلىنىوتىو. بىيى من گىرىكى تىنيا متمان بىو
ئيدىيانى بكم كى لى سروشتى منى هلىزقان و (من-دلىزىم و)
سكاون، ئيدىكانىش بىرىتىن لى: ئيدى خىودايىكى بىدوايىكى، منى
هلىزقان، سىت ماتمايكىكان، ياسا لىگىكىكان و اووم (فلىزا).
منى هلىزقان ئىو استىيى وون و ئاشكرايىيى كى لى وىتى
گومانكردىنا ساغىتىو و دىرچىيىكى مىسگىرى بى هلىزىن، چونكى هلىچ
پىيوىندىيىكى بى ماتىرىيىو نىيى. استىيىكانى ماتمايك بى
نموونى بىرىتىن لى سىتى "5=3+2" يان هلىزىزى پىتاگىراس. ياساكانى
لىگىك بىرىتىن لى ياسا ئيدىنتىت (يىكسانى، هاوشوناسى)، ياساى
دزىبلى، ياساى سىيىم بىدركىر و ياساى هلىكارى قايلكىر. ئىوجا لى
كى تايدا فلىزا تىنيا تىگىيىكى دىكىيى بى "كشان" كى تىواو جياوازان
لى تايدى تىندىكانى ماتىرى. فلىزا بى سى ئاستىدا
بىدوايىكىيانى كشاو و لى نىويدا هلىچ بىشايىك نىيى، بىكو تىيدا
كىرتى گىردىل تا بىدوايىكى پىرش بوونى تىو و تىنيا لى شىو و
بىزوتىندا لى يىكدى جياوازن.

بـگومان لـ نـوان ئـيدـكـانى گـوهـرـيشـدا جـياوازي هـيـ: ئـيدـي گـوهـرـيـكى بـدوايـيـكى پـتر كامـيلـتى و هـقيـقت لـ ئـيدـي گـوهـرـيـ دوايـيـكـيـكان لـ خـ دـگـرتـ. وـاتا ئـيدـكـان چـند زـرتـر هـقيـقتـي ئـبـزـكتـيفـي (پـشـبـينـيـكـراو) لـ خـ بـگـرن، هـكـارـكـشـيان هـنـدـ كامـيلـتر دـبـتـ. لـ لـنـو ئـيدـكـانـدا تـنـيا ئـيدـي گـوهـرـيـكى بـدوايـيـكى لـ باـتـرين اـدـدا كامـيلـتى لـ خـ دـگـرتـ. ئـم گـوهـرـيـ بـريتـيـيـ لـ خـودا كـ لـنـو ئـيدـكـانـدا باـتـرين هـقيـقتـي پـشـبـينـيـكـراو، چـونـكـ وون و ئـاشـكـراـتـرينـ. لـ ئـيا چـن ئـيدـي خـودايـيـكى بـدوايـيـكى هـا تـتـ نـو مـنـو؟ مـنـي دوايـيـكى؟

دـكـارت ئـم ئـيدـيـيـ بـهـيـ سـرچـاوـيـ بوونـيـيـو لـنـو مـنـدا وون نـاـكـاتـو، بـكـو بـيـيـ تـيـريـيـ هـئـنـجـامـيـو (كاوسا تـيـيـو) كـ بـنـمايـيـكى مـتـافـيزـيـكـيـ. ئـم تـيـريـيـ دـبـزـتـ: لـ هـكـاري هـموو ئـنـجـامـكـدا دـبـتـ ئـوـنـد هـقيـقتـي پـشـبـينـيـكـراو هـبـتـ كـ لـ ئـنـجـامـدا هـيـ. ئـاخر گـر ئـنـجـام هـمـيشـ لـ هـكـارـكـو بـتـ ئـارـاو، ئـوا نـاشـت هـقيـقتـيـكى هـبـتـ كـ بـ هـمـان شـو لـ هـكـارـدا نـبـتـ. ئـوجـا گـر لـنـو مـنـدا فـرمـكـي زـروري، وـاتا ئـيدـي جـيـهـانـيـكى بـدوايـيـكى سـكا بـت، ئـوا دـبـت هـكـارـيـكى هـبـت كـ ئـويـش وـكـ ئـيدـكـ كـ بـدوايـيـكـيـ. كـواتـ ئـو هـقيـقتـي پـشـبـينـيـكـراو لـ سـرچـم هـقيـقتـي دوايـيـكـيـكان تـپـدـكـات، بـمـش وون دـبـتـو كـ ئـو هـقيـقتـي بـدوايـيـكـيـ تـنـيا بـيـيـ خـيـو، وـاتا بـ خـي و لـ خـدا وـكـ گـوهـري بـدوايـيـكى، لـ دـرـويـ مـن هـيـ. هـروـهـا دـبـت لـنـو ئـودا وـكـ بـدوايـيـكى هـموو گـوهـرـي دوايـيـكـيـكان بـ خـودي مـنـو و درابـن و استـيـان لـنـو استـيـ كامـيلـتـيـيـ بـدوايـيـكـيـكـي ئـودا وونـبـكرـتـو. بـيـيـ ئـيدـي بـدوايـيـكـيـ پـشـ ئـيدـي دوايـيـكـيـ لـنـو مـنـدا هـبوو. ئـاخر ئـيا بـچـيدا دـزـانـم كـ مـن گـومان دـكـم، كـ مـن خـزـگـم هـيـ، كـ مـن نـاـكـامـيلـم و هـتـد؟ ئـو لـ بـنـتـدا ئـيدـي گـوهـرـيـكى بـدوايـيـكـي كامـيلـ لـنـو مـنـدا، ئـوجـا كـاتـك مـن خـم بـ ئـو بـراورد دـكـم، ئـيدـي بـو وـيـو كـمايـيـسي خـم مـ بـ ديار دـدات. بـيـيـ، دوايـيـكـيـ تـنـيا كـاتـك هـيـ، گـر بـدوايـيـكـيـ هـبـت. ئـوجـا لـبـر ئـويـ خـودا كامـيلـ، ئـوا هـروـهـا چـاكـ، كـواتـ نـشـاوـ مـن لـكـاتـي نـاسـيني شـتـكـانـدا بـهـh

مـن ئـيدـي بـدووي جـختـبوونـمـدا لـ هـبوونـيـ خـودايـيـ كامـيل و چـاك، كـواتـ خـودايـيـ بـدـر لـ فـريـودان، گـومانـم نـامـنـت و دـتـوانـم ووبـكـمـو جـيـهـان و شـتـكـانـي نـوي. هـيـچ گـومانـي تـدا نـيـيـ كـ گـر

من پښېنې جېهانم هېلېت، ئېوا دېلېت جېهان هېلېت، چونكې پښېنېيېكېم استې. ئاخر خودا من لېكاتې ئېو پښېنېكردنېدا فرېونادات. بېم شېوېيې بې من دوو "شت" بېجېختې هېن كې برېتېن لې گېوهېر: گېوهېرى هېش كې من خېم و ئېدې جېاوازي هېيې، ئېوجا گېوهېرى ماتېرى. هېش سادېيې، واتا نېكشاوې، لې ماتېرى ئاوېتېيې، واتا كشاوې. تايېتمېنډيې هېش برېتېيې لې هزېن، جېركانې يادوېرى و ويست بې نموونې توانستې ئېون. لې تايېتمېنډيې ماتېرى برېتېيې لې كشان، ئېوجا جېركانې شېوې و بزوون بې نموونې توانستې ئېون. كايې ماتېرى جېهانېكي ميكانېكي پېكهاوې لې پېستان و لېدان كې تېدا تېنېا وردې ماتېرى پېرش بوونېتېوې. ئېم دوو "شت" يې هېش و ماتېرى سېرېبېخېن لې يېكډي و هېرگېز پېيوېنډي لې نېوانېاندا چېنابېت، كې ئېدې هېش هېرگېز ناكشېت و استېوخې كارناكاتې سېر ماتېرى، هېروېها ماتېرى هېرگېز ناهزېت و استېوخې كارناكاتې سېر هېش. "شتي هزرقان" (سېكېتانس) و "سېكستېنزا" (شتي كشاو) بې هېيې لې يېكډي دابېاون.

بېگومان لېشي مرېفېش سېر بې جېهاني كشاوې. بېيې لېش هېچ جېاوازيېكي لې سېئاتېك نېيې كې بې يارېدېي كېخراوېيې بېكرې و دانېكانې دېبزوېت. لېش برېتېيې لې مېكېنې، دې تېنېا پېمېكې و خوېن بې نېو لېش دېنېرېت، بېو پېيېشېوې ژيان دېشېنډېت. لېم پېوانگېيېوې هېر شتېك كې بې سېنسې ئېرگانېيېكانم دېركېرابېت، بې من جېخت نېيې. جېستېكان سېر بې لېشي منن، لې من وېك هزرقان بېنډ نېم بې ئېوانېوې. جگې لېوې من ئېستا بې جېختې دېزانم، كې هېر شتېك بې هزرىنې ماتماتېكي نېپشكېرېت، شېاوې وېرگېرن نېيې. تېنېا هزرىنې ماتماتېكي دېسېلمېنډېت كې خېر چېنډجاي زېمېنې، بې پېچېوانېيې چاو كې خېر وېك سېنېيېكي بېچووك دېرك دېكات.

من بېم شېوېيې پېويستې خېم لې هېست و سېز بېدوور بېگرم، يان لې مېكي كور، هېروېها پېويستې بزانم كې بېياردان پېيوېنډ بې هېست و سېزېكانېوې دېمخاتې هېوېوې. ئېوې هېمېشې بېيارې (حوكمې) كې من دېخاتې هېوېوې. لې گېر من تېنېا ئېو شتانې تاك تاك وېرېگرم كې زېنېم بې وون و ئاشكرايې زانېوني، ئېوسا دېتوانم بې بې ترس بېيار بېدېم، چونكې خودا گېرېنډېري زانېنيې وون و ئاشكرايې. بېمې ئېستا پېرسېكي دېكېش بې من يېكلا دېبېتېوې: نېشېاوې لې جېهاندا لېپاې خوداي چاك و كامېل و گشتزاندا زاتېكي فرېودېر يان لېخشتې بېر هېلېت. لې بېنډېتدا هېيې هېوې (هېروېها خراپې) بې ئېوې دېگېتېوې كې من لې بېياردانمدا متمانې تېواوېتي بې زانېنيې وون و ئاشكرايې زېنېم ناكېم، بېكېو بېزېريې لې دېركردنې

سَنسِيَّوْ يان تَنانَت لَ مَمَكِي كوَرَوْ بَيارِكانم دَدَم. كَوَاتَ گَر لَنَو مندا كاري زَين و بَيار پَكْوَ بگونجَنرَن، ئَوسا شيمانِي هَ لَ كاردَخَم، بَمَش دَتوانم تَنانَت ئَو تاك پَشَبِينِيان، كَ بَ سَنسِكانم دَرَكَم كَردوون، شَن بَكَمَوْ، وَا تا بِيانكَم بَ زانينِي وون و ئاشكرا و پاشان بَياران گَر بدَم، بَ نموونَ بَيارِي: “دَكَارت فَيَلَسوف” يان “جَنك” بَدوَناي مَرَفِي ترسَنك.”

8

نموونِي باي نوَسَرَدَمي ئَوروپي برِيتِيي لَ كَسَتِييَكِي نوَ كَ خِي مَتَدِييانَ بَكَات بَ سَبْثَكت و خِي بَخَاتَ ژَر باري دروستكردن. سِستَم كَ هَميشَ مَتَدِييانَ بَ بَ كَلَن لَ توخمي يان بونِيادي پَكْوَ گونجَنراو بِنِياتَدَنرَت، گَرَكَ وا لَ جِيهان بَكَات كَ شياوِي ژماردن بَلَت. فَلَسلَفَ وَاك زانست كَ بَ مَتَدِي ئِيندوكسِيَن لاي ئَزموونگَ رَاكان، يان بَ مَتَدِي دَدوكسِيَن لاي ئاوَزگَ رَاكان ئاوَلَدَكِرَت، بَ مَبَسَتِي دَسَتِگَرَنَ بَسَر سَروشَتدا. ئَم هَمَوَسَتَ لَ بَنَدَتدا وَانگَ كَرَكِييَكِي نوَسَرَدَمي ئَوروپِيي، كَ زانست بَ مَبَسَتِي پراكتيكي بِنِياتَدَنَت. لَ نوَسَرَدَمي ئَوروپِييدا هَزَرَفانان لَ پَناوِي تَشَنِي دَسَلَمَات بَسَر جِيهاندا واز لَ ئِيدِيالي گَرِيكَكاني ئَنتِيك دَهَنَن كَ وَانين بوو لَ اسَتِييَكان، لَ مَغزا، ئَوَش بَمَبَسَتِي بَكارهَناني مَثَرِيفِي زانستِييَو دَكَن. وَاك بَ يَكَن دَبْثَرَت: ئِيندوكسِيَن دَسَلَمَاتمان بَسَر جِيهاندا پَدَدَات، چونك بَو وَايَو بَمان دَلَوَت شَوَوَكاني بَناسين. بَمَبَسَتِي ئَستاشَوِي جِيهان وَا تا وَرَدَكِرَت: شَوِي شَت برِيتِيي لَ بابَتِي مَثَرِيفِي اسَتَقِيناي سَروشَت، لَرَشدا ئاوَرَكَ بَكَمَوَوَكاني سَروشَت وَاك سَغَمَمَتَكَر بَ هَزَرين دِياردَدَن، بَ يَ گَرَكَ وَاوَلَوَبَنرَن.

تَبِينِي:

1) هَزَريني ئاوَزگَرِي و ئَزموونگَرِي لَ فَلَسلَفانَدندا زَر كَمَنترن لَو ئاوَزگَرِي و ئَزموونگَرِيي نوَيَ كَ لَ نوَسَرَدَمي ئَوروپِييدا سَرَهَمَدَدَن. لَ بَنَدَتدا گَمَكاني هَزَريني ئاوَزگَرِي، نَرخانَدني ئاوَزگَرِييانِي هَقِيقَتَكَان يان ئَزموون، هَم تا گَرِيكي ئَنتِيك بَ دَكَن. ئَم بَ نموونَ لاي پِتاگَرِييَكان دَرَدَكَمَوَت كَ نَرخَكِي باييان بَ ماتماتِيك دَدا. يان لَ وَانگِي پارمَنِيَدَس تَنِيا ئاوَز دَتوانَت بوونَ وَر دِياري بَكَات. هَم رَاكَلِيَت دَبْثَرَت كَ دَرَكَرَدَنِي سَنسِي شاياني مَتمانَ پَكردن نِيي، نَخَر، مَثَرِيفَ

بهره‌می‌هزیننی‌ئاو‌زم‌ند - هزین‌ک‌ک‌ب‌خودی‌مر‌ف‌نا‌خ‌کی‌.
 ئ‌وجا‌س‌ک‌رات‌س‌نو‌کردن‌و‌یک‌ل‌ب‌واری‌ئاو‌زگ‌ریدا‌ئ‌ن‌جام
 د‌دات‌، ل‌ر‌شدا‌لای‌ئ‌و‌زانینی‌ت‌گ‌یی‌ک‌ب‌گشتی‌چواندنی‌ه‌ی‌،
 با‌اد‌ستی‌و‌رد‌گ‌رت‌. پلات‌نیش‌خی‌ل‌م‌پ‌یو‌ندی‌دا‌د‌بین‌ت‌و‌.
 پلات‌ن‌بوون‌و‌ری‌است‌قین‌(ئید‌) ب‌تا‌ک‌ب‌ب‌تی‌زانین‌داد‌ن‌ت
 ن‌ک‌د‌ر‌کردنی‌س‌نسی‌. ئ‌وجا‌گ‌رجی‌ئ‌یست‌ت‌لیس‌ف‌زل‌کی‌تایب‌تی
 ب‌ئ‌زموون‌د‌دات‌و‌و‌ک‌م‌رجی‌کات‌کیان‌ی‌م‌ئ‌ریف‌دا‌ید‌ن‌ت‌،
 س‌رباری‌ئ‌م‌زانینی‌گشت‌تی‌ل‌ن‌و‌هزیننی‌ت‌گ‌ییدا‌داد‌ن‌ت -
 هزیننی‌ت‌گ‌یی‌ک‌ب‌ند‌ب‌پرنسیپی‌س‌رچاو‌ید‌و‌.

س‌رچاو‌کان:

- Coreth, Emerich: Einleitung in die Philosophie der Neuzeit, –
 Band 1, Freiburg 1972.
- Coreth, Emerich / Schondorf, Harald: Philosophie des 17. und
 18. Jahrhunderts, Stuttgart 1982.
- Descartes, René:
 – Abhandlung über die Methode des richtigen Vernunftgebrauchs.
 Stuttgart 1984.
- Regulae. In: Ausgewählte Schriften, ausgewählt vom Ivo
 Frenzel. Frankfurt / Main 1986.
- Meditationen über die Erste Philosophie. Reclam. Stuttgart
 1971.
- Meditationen über die Erste Philosophie. Meiner. Hamburg
 1972.
- .– Die Prinzipien der Philosophie. Hamburg 1992
- Eisler, Rudolf: Wörterbuch der philosophischen Begriffe (In: –
 Digitale Bibliothek der Philosophie. Zweitausendeins).
- Gerl, Hanna-Barbara: Einführung in die Philosophie der
 Renaissance. Darmstadt 1995.
- Hirschberger, Johannes: Geschichte der Philosophie. Bd. 1
 (zweitausendeins)
- Jan Bialostocki: Spätmittelalter und beginnende Neuzeit.
 Propyläen-Verlag, Berlin 1990.
- Meyers großes Taschenlexikon, Mannheim, Leipzig, Wien,

Zürich 1992.

- Sandvoss, Ernst R.: Geschichte der Philosophie. Wiesbaden 2004.
- Stegmüller, Wolfgang: Das Universalienproblem einst und jetzt. Darmstadt 1965.
- Storich, Hans-Joachim: Weltgeschichte der Philosophie. Stuttgart 1985.
- Windelband, Wilhelm: Lehrbuch der Geschichte der Philosophie. Tübingen 1912 (In: Digitale Bibliothek der Philosophie. Zweitausendeins: ھآروھآ ھا برھآ وانھآ:)

Online-Wörterbuch Philosophie: Das Philosophielexikon im –
Internet. Dr. Günther Mensching.
.www.philosophie-woerterbuch.de > Online-Wörterbuch

- گيونتډر ڪايل: ڀونڊ ڊڪارٽ. لڳ: ڪاوڻ جي لال: ڀونڊ ڊڪارٽ.
- ڊڙگاي پڻ خشي سڙدڻ م. سلڻ ماني 2008.
- ڪاوڻ جي لال: ڀونڊ ڊڪارٽ. ڊاڻ شتن و ڀونڊ خشي فڻ لسڻ فڻ ڪڍي. هڻ مان سڙچاوي پڻ شوو.
- ڪورٽ فريڊلاين: ڀونڊ ڊڪارٽ. هڻ مان سڙچاوي پڻ شوو.

فـ ر هـ نـ گـ یـ

تـبـیـنـی: و اتای زـرینـی واژـکان پـیـوست بـم نووسینـو د یاری
کـراو، لـ خـیان لـ و اتای دیکـشدا بـکار د هـنـرـنـ. بـ وشـ
گریکیـکان ییتی (گ) و بـ وشـ لاتینیـکان ییتی (ل) دانراو.

بـيار / حوكم: (Das Urteil) تـگـيـيـكـي بـناغـي لـگـيـكـي. بـيار
دـر بـيـنـكـي لـسـر شـتـكـانـي جـيـهـانـي دـر وـي پـيـفـر كـي لـي دوو
پـشـدانـراو و ئـامـرازـكـي پـيـو نـدي پـكـدـت. وـكـي: "اـنـيـي شـارـچـكـيـي"
يان "بازنـي خـولـگـيـي".
دـبـات (ل): دـانـوسـتـانـدـنـي زـانـسـتـي.
ئـبـسـتـراكت (ل): (مـوجـر دـ).

ئالمپیری: ئالموونی
ئانتیک: بریتیئالم قالمغالمکی مالمژووی کولتوورالم باالمکان لالم دالموری
دالمریای سیمیی ناوالماست، کالم لالم سدالمی دوازدمی یمش زالمین دالمست

پدکات و ب نهشتنی دساتی کایزرتی رم ل 476 پاش زاین
ک تایی پدت. ئم ق ناغ ه موو بوارکانی ئدب و هونر،
فلسف و زانست کان ل خدگرت.
ئزموون: ب کارکردنی کس ل دکرکراوید س نسی کانیدا
سره ددات.

ئکسپریمنت (لا): تجرو ب (ی زانستی)
فاکت: دراو (ئو ک ب ب رجستیی دراو)
فیل لژی: زمانناسیی توثرینو ل تکست.
هیپ تیز: (گ، ل) گریمان ی زانستی، ک جار س لمانندی گ ر ک.
د سوثرکی زانینی زانستی ب س لمانندی شت یاسادار کان یان
دراو کی ی، ک ل شو ی گ ان و دا ب س رچاوی دروستبوونیان
خی د نو نت. هیپ تیز د ب ل پر گنر جیا بکر ت و ک گ انی
نایند ی اد گ ی نت.

ئینکفیزیس: دادگای کل س ل چرخ ن فیندا.
کاردینال: ب ا ترین پای گ ی ل کل س ی کات لیکیدا دوا ی پا.
کلاسیکی: بوونی شو واز کی ئد بی یان هونری یان پرو ردی و هتد
ب نموونی کارکردن ب س ردمانی دی. کورد کان ز ر جار ت گ ی
"کلاسیکی" ل واتای "تقلیدی" دا ب کارد ه ن، ک است نیی. ئاخر
ئم دوو ت گ ی جیاوازن و هیچ پ یو ندیی کیان ب ی کدی و نیی.
ک میاس: پ شاندری ئا است ی ر گ (قیبل نوما).
ل گ س (گ): ت گ.

م رال (ل): سیست می بند ما ئا کاریی پا ب ند کان ب داب و ئاین و
فرمی ک م ا ی تی و.

مستیک (ل): بازی نه نیی کان، ب نموون س فیزم.
ن سازی: دزبری

نرم (ل): پوار (معیار)

ئ بثرکت (ل): باب تی یان ووشی دانراو ل لاین س بثرکتی
ئاگام ند و.

پانتایزم: جیهان بینی ک ک خدا و جیهان ب ی ک داد ن
پرچاندن: و ندان و، (ب ئ ر بی "انعکاس")

س نس (ل): س نس ئرگانیی و بریتی ل ت ماری فیزی ل ژیان
ل ن و مر ف و ئاژ و پ شک و توو ک اندا. س نس کان بریتین ل س نسی
بینین، بیستن، چژتن، ب نکردن، گرتن.
س نسی: (م حسوس)

س بثرکت (ل): بکرری ئاگام ند، ک م ت دیان زانست بیناد کات
س بثرکتیی: کار کی هزری ک ت و او ل خ ی کی بکر ری و ئ نجام
د درت.

سکالایزم : شوازی هزین و فکاراری ل چارخی نئقینی ئوروپیدا
تگگ: (مفهوم)

تیللژی: زانستی خوداناسی و کس.

ویست: تعلقلای ناخکی مرځ، ک همیش ئاستی ئامانجک ل
درو دکر.

یاسای دژبژی: ئم یاسای د بژت: ناشت گزاریک و
نرینکردنی گزاریک، واتا پچوانکی، هاوکات است بن. ب
نمون ناشت وشک لگگ ب و هاوکات لگگ ب: باران
ببارت و هاوکات باران نبارت.

یاسای هکاری قایلکر: ناشت وشک یان ب یارک وک است
دابنرت گرهاتوو هکاری قایلکر ب ئو ل گگ ب ب ک
مسئلک ئوهای ن ب جریکی دی. د ب ب ه موو ب یارک
هکاری ه ب ک ب بیدو زرووری ب یارک وایستی
ورددگرت. کواتر گر مر بیدوت ب استی بگونج، ئوا نابت
ب ب ه هچ د ربب.

یاسای ئیدنتیت: $(a=a)$ ، واتا ه موو شتک بکسان ب خودی خ.
ب نمون ه موو تگیک د ب ب ل ووتی هزیندا وک خ
ب کاربه نرتو. جگ ل و تیا کاتک "a" بکسان د ب ب "b"،
گر ل نوان "a" و "b" د ب های هچ جیاوازی ب ب.

یاسای سیم ب د رکر: ئم یاسای د ب ژت: ل دوو ب یار ک
دژبژی یکدی دکن، د ب ب یککیان است ب. ن شیاو
شیمان ب کی سیم ه ب.

ئم نووسین سرتا ل گفاری نئقین سا 2009 ب اوکراو تو، ل
لم شووی ب ردستدا پری پدراو و س رل نوو دا ژراو تو.
ک.ج.

بغدا ل نوان برت ما کگړک و

قاسم سلما نیدا ... عالی ماحمود

محمّد

تا نیوو 12 ی مانگ، سندوق کان بـتا بوون، لـ نوژی نیوو و فتواکان دـستیان پـکرد بـ هاندانی خـک بـ پـکردن و ی سندوق کان، پـنجـ شایـدما نـ مـرکراوـکانی پیاوانی ئاینی رو لـ ئاسمان بـرز کرای و بـ هاندان، تا نیوو تسـنامی بایکـت سـرکـوتوو بوو، لـ کوردستانیش حیزبـیـکان سیناریـی سـیرسـیریان بـناو ئـندامانیان بـاو دـکرد و تا زوو بیانـرنـ سـر سندوق کان، گوايـ نـیارانیان بـ ئـوار قـر بـغی دروستـ دـکن، لـ بـرامبـر ئـو بـئومـدیـی خـک لـ ئـنجامی دـسـاتی نادادپـروـر لـ هـموو هـرمـکانی عـراق پـیـو دـکرا، بـتایبـتیش لـو پـرلـمانتار و بـرپـرسان ی بـغدا کـسیان لـ گـندـی بـبـری نـبوون لـ رابردوو، لـ کـتـاشدا رـژـی دـنگدان هـر 17.48٪ ی کـمتر بوو لـ خولی پـشوو، وـای دـنگدان بـ لیستـ نوـکان بـ خـی سزادانی کـنـکان بوو، راجـپـکـینی ئـو بـیانیان مـترسیدار بوو بـ رـتـکردن و ی چینی فـرمانـوای عـراقی، لـ بیرمان بـت، شـوی یـک شـمـی 15 ی ئـکتـبـری 2017 قاسم سلـمانی پشوو کـتایـی هـفتـی قـستـو و گـیـی خـی لـ برـتـماـگـرـکـ کرد لـ کـرکوک کـ لـ هـوـدا بوو شـ نـبـت، ماـگـرـکـ 14 سا بـ فـرمی کار لـ ناو کونج و پـچـ ئـزـکانی سیاست لـ عـراق دـکات ئـو شـو حاجی قاسمی کرـکاری بیناسازی گـیـی لـکرد، ئـزمـوونی کرـکاری بیناسازی سـرکـوت بـسـر شـهادی بـای زانکـی بـناو بانگی کـمـمـیا، بـمـش لـ 16 ی ئـکتـبـری و تـورک قـزـبـاشیـ شیعـکانی لـ دوز کرد و بـ فـرمانـوای وـنـایـکی دیکـی شـی نـغـد و قاـنـ و قـاتانیان دوبارـ کرد و لـ دـفـری کـرکوک، کـرکوکیش تـسـلیم بـ سـفـویـی عـرـبـیـکانی سـر بـ هادی عامری کرای و، مـژوو شـ ئیسماعیلی سـفـوی لـ کـرکوک زیندو کرد و، ئـگـر فـرمانـوای یـکـمیان 26 سا ی خایاندبـت (1508-1534)، پـی دـچـت فـرمانـوای ئـمجارـیان لـ کـرکوک کـمتر لـ 26 مانگ تـمـنی بـت، ئـستا ئـم دوو پیاو، یـکیان لـ نـوان خـزراو هـولـر و ئـوی دی لـ نـوان خـزراو سلـمانیـی و هـوی خـیان چـ کرد تـو، بـ ئـوی گـیـی خـیان بـکن و حکومـتی پاشکـی خـیان لـ بـغدا دامـزـنـن، حکومـتـک بـناو عـراقی و هـبـژـردراوی عـراقیـکان بـت، لـ پـیوستی دایکی و رـیـایـتی پـیانـو هـبـت، لـ پاشکـ پاشکـتری سیاسـتـکانیان بـت لـ قـناغـ هـستیار کـی

ئەممە، بى تايىبەت لى ئىستادا بى ھەر كامىيان گىرنگى بىغدا بىخە ببات و پارسى نىگى ھەزى ھەر مەيەتى بىلەي خەيدا بىشكەنەتەو، لى بى كورد و ھەزى ئەلمانى و چەپ و نەتەو يەكەن دۇبارى گەندەنەو سىنارىيە ئىرانى 1979 بى 1982 ، لى كەتادا چارە نووسىيان وەك سىنجا بى و بازىرگان و مۇجەھىدىن و تودەو كەمەنەو و دىمۇكرات دەتە بىدەست ئەم مەلا چەفە رەش و سىپانەو.

ماكگەرك لى دايەك بوۋى 20 ئىبرەلى 1973 ۋەتەن يەكگرتوۋەكەنى ئەمەرىكا، ھەكگى دىكتەرا لى ياسا لى زانكەي بىناۋبەنەكە مەيە ئەمەرىكى، لى سەرتەي سەي 2004 ۋە لى بىغدا تەكە بى جەنەبەكەنى سىياسى ئەم ۋەتەن بوۋ، لى زەركە گەتوگە دورو دەرەك ئەزىزەكەن بىشەرى كەدوۋە ئەزەمۋەنى پەيدا كەدوۋە، ھەرجى ھاجى قاسمى سەلمەنىيە، ھەندەك لى ئەرانىيەكەن پەيان ۋەيە بى رەچەكەك تورك زەمانە، 16 سە پەش ماكگەرك لى گوند رابورى كرمان لى دايەك بوۋ، كەركەرى بىناسازى بوۋە و بىھەي ھەزەرىيەو تەقەناغى خەندەنى ناۋەندى خەندوۋە، لى دۋەي شەشەشى گەلانى ئەران دەتە پاسدار، لى گەك ھەكگەرسەنى شەشەشى رەزەكەتە كوردستان 1500 كەلەمەتە دەتە و چالاكەنە بىشەرى دەكەت لى سەركوتكەندى شەشەشى گەلى كورد، ئەو يەكەك لى و چەكدارە 22 سەلەنەي ئەمەمى زەمان بوۋ پەستەكەيان لى پە دانەكەندە تا گەرتەوۋەي شەركەكەنى رەزەكەتە كوردستان و گەندەنەوۋە بى زەر فەرمەنەوۋەي ھكۈمەتى ۋەلەتە فەقە، چەن كەركەك و دوزىشە گەندەوۋە بى زەر فەرمەنەوۋەي ھەوۋەي دىرەنى ھەدى عامە، بى پەچەۋەنەي بىرەت ماكگەرك نەردەي ئەمەرىكا لى ھەۋپەيمەنى دزى داعش كە بى دەستە كوردەكەنى رەزەكەتە دەتە ژماردە، قاسم سەلمەنى سىياسەتە بى كۈشتەۋەي كوردە رەزەكەتە دەستەكەدوۋە و لى شەشەي ئەراق ئەرانىشە چالاك بوۋ لى گەرمكەندى ئەم شەشەكەنە پەرسەنەيە، باسكەكەنى خەنەي ئەراقىيەكەنى لى دەتەكە، ئەستاش لى دەرەكەي ئەو مەژوۋە بىردەۋامە لى كارەكەنى لى ئەراق، شەشەلەي ئەو كەتە نەبوۋە بىردەۋامە.

ھەزە سىياسەكەن ئەۋەي پەيان كرا لى ھەمەتە ھەبەزاردە ئەنەمەيان دا، لى شەكەندە شەكەي يەكترو نەشەركەندى پەرزەكەنىيەكەنىيە و تە دروستكەندى فەلەم و ھەبەستەنى تەمەتە ئەخلاقە، ھەۋكەت 3 بى 4 مىلياردەلار لى ھەمەتەكەن خەركەران، بىرسەي دەنگەكەن رەزە بى رەزە لى بىرز بونەۋەدا بوۋ، پارە بى بارخەي دەكەدە ئەراقدا، لى تەرىكەدا ھەموۋ پارەكەن خەركەران، يەكەلەستەش لى ئەراق خەرجەيەكەنى ئەشەرا نەكەد، ھەچ پەۋەنەيەكە بى رەكەرى لى

دست‌و‌زدان له ره‌گای پار‌وو نه‌بوو، به‌و پار‌یی له هه‌بژاردنه‌که
خه‌رجکرا ده‌کرا هه‌ژاری په‌بنه‌به بکه‌ت، و‌له‌ به کورسیه‌کانی
په‌رله‌مان چنگ گیرکردن له حکومه‌ت ته‌رخانکرا، هه‌بژاردنی عه‌راق
سه‌ییم ته‌چوی هه‌بژاردنه‌کانی جیهانی هه‌بوو دوا‌ی و‌لاته
په‌کگرتو‌کانی ئه‌مه‌ریکا و هیندستان.

گه‌ی یه‌که‌م ئه‌و لایه‌نه کردی ده‌نگه‌کانی هه‌ژمارکردو به‌شی باشی به‌خه‌ی
برد، گه‌ی دووه‌م و سه‌ره‌کی ئه‌وو‌یه په‌گه‌ی خه‌ی قایم ده‌کات له‌ خه‌زرا،
حکومه‌تی ئه‌مجاره‌ په‌ ده‌چته‌که‌تا جار به‌ت سه‌ری ترامپ و حاجی قاسم
سه‌لمانی له‌ مه‌نجه‌که‌دا که‌به‌کا‌ته‌وو و‌که‌ را‌بردوو، حکومه‌تی خه‌ی سه‌له‌مانی
نه‌ما، پارت و هه‌زی خه‌ی سه‌له‌مانی په‌ی له‌ هه‌ردوولا به‌ت که‌تایی ده‌ت به‌
توندبونه‌وه‌ی مله‌لانه‌ی ئه‌مه‌ریکا و ئه‌ران، قاسم سه‌له‌مانی چ‌نه‌ 16
ئه‌که‌ته‌به‌ره‌وه‌وه‌کانی ما‌که‌گه‌ره‌کی له‌ به‌ربرد به‌ ناهشتی، گومان هه‌یه‌
ئه‌مه‌جاره‌ له‌ هه‌وه‌وه‌کانی و‌که‌ 7 مانگ له‌مه‌وه‌په‌ش سه‌ره‌که‌وتوو نه‌به‌ت
به‌ژاردنه‌کانی مالکی- هادی عامری له‌ خه‌زرا شین به‌کا‌ته‌وو، و‌له‌ هه‌شتا
په‌گه‌ی ئه‌ران له‌ناو پارتی ئیسلامیه‌ شیع‌کان به‌هه‌زه‌وو ناتوانه‌ت
حیسابی به‌ نه‌که‌ته‌ت، خه‌ له‌ سه‌ی 2010 ئه‌مه‌ریکا فشاره‌کی زه‌ری کرد تا
مالکی له‌سه‌ره‌ کورسی سه‌ره‌که‌ و‌زه‌یرانی دانا، که‌چی ئه‌ستا له‌ لیستی
ره‌شیدایه‌، عه‌بادی و کانه‌یدی هه‌موو پارتی ئیسلامیه‌ شیع‌گه‌راکان له‌
که‌تادا هه‌روا ده‌رده‌چن. ئه‌ستا ما‌که‌گه‌ره‌ک و حاجی قاسم سه‌له‌مانی که‌ له‌
ما‌که‌گه‌ره‌که‌ 13 - 14 قاسم سه‌له‌مانی "ی مانگه‌وو میوانی عه‌راقیه‌کان و له‌
به‌غدان، به‌ ره‌گا گرتن له‌ یه‌که‌تری، هه‌ره‌یه‌که‌ی گه‌هه‌یه‌کی سه‌وزیان به‌
دست‌و‌یه‌ به‌ لایه‌نگرانیان له‌ خه‌زرا، هه‌موو چاو‌که‌ان له‌سه‌ره‌ جو‌وه‌
هه‌وه‌وه‌ دیله‌ماسیه‌ ناهکه‌رو نه‌هه‌نییه‌کانی ئه‌م دوانه‌ن، جو‌وه‌کانیان
زیاتر له‌ جو‌وه‌ی دوو پا‌وه‌وان ده‌چته‌ له‌ زه‌ران‌بازیدا بن، ئه‌ره‌کیان
و‌که‌ 3 جاری په‌شوو سه‌رده‌می به‌ش و ئه‌باما هاوکاریکردن یه‌که‌تر نییه‌،
ئه‌وان ئه‌ستا و‌که‌ جار‌ان ناو‌به‌ژیوانیکه‌ره‌نینه‌ و‌لات به‌ ناهشتی و ته‌بایی
ره‌که‌ به‌خه‌نه‌وو، ئه‌وان ئه‌مه‌جاره‌ عه‌راق به‌ شه‌ی داهاته‌وی خه‌یان ره‌که‌
ده‌خه‌نه‌وو به‌رامبه‌ره‌ یه‌که‌تر، شه‌ی ئه‌مه‌ریکا- ئه‌رانیه‌ان هه‌ناو‌ته‌
خه‌زرا-هه‌وله‌ره‌سه‌له‌مانی، خه‌ریکی پاشقول گرتنه‌ن له‌ یه‌که‌تری نه‌که‌
هاوکاری، ئیتلافی فه‌تح هاته‌نی مه‌که‌گه‌ره‌کی به‌ هه‌وو به‌ گه‌هه‌ینی
ئه‌نجامه‌کانی هه‌بژاردن زانی، و‌نه‌ی ها‌که‌ره‌کی له‌ ما‌که‌گه‌ره‌کا و‌نه‌ا
کرد.

ئه‌ستا زه‌مه‌نی ها‌که‌ به‌ که‌تا گه‌یشت ئه‌تر زه‌مه‌نی کورسی که‌ین و چاو
سورکردنه‌وو هه‌وه‌وه‌ی په‌راوه‌زه‌خستن هاته‌ته‌ په‌شه‌وو، تا 165 کورسی
به‌ حکومه‌ته‌ په‌پینه‌و په‌که‌که‌ بکه‌نه‌وو، ئه‌ران پار‌یه‌کی زه‌ری له‌
هه‌بژاردنه‌که‌ خه‌رجکرد، تا هه‌نووکه‌ 87 کورسی مه‌زموونی هه‌یه‌.

لە ئێوان ئێلتەرناتیفی ھەردووولا، ھەزەك قیت بەتوو بە ناوی سائیرون كە ھەژمەتەكەك بەرژوو نەدیەكانیان دەكات، بەم بارودەخەكە حكومەتی تەوافقی ھەردووولا كەتایی پە ھاتوو وەك 3 خولی پەشوو، وە شكستیشی خواردوو، ناتوانرەت گوێ لە ھەزەكانی دژ بە ھەردووولا نەگرتەت، عەلی ئێكبەر و ھایەتی راوێژکاری مورشیدی كەماری ئیسلامی ئێران لە مانگی شوباتی رابردوو 100 رێز پەش دەنگدن پە لە نائومەدیەكە، ھەژمەستی ئێرانی لەسەر ئێم ھاوێپەیمانێی دەرەیی و وتی رەگا نادەین شیوعی و لیبرالی و عەلمانێیەكان لە عەراق دەسەتات بگرنە دەست، شەوی 12 لەسەر 13ی مانگی ئێوان و ھەمەیان بە دروشمی بە دەرەو بە دەرەو ئێران بە دەرەو دایەو، وە لە 14 مانگ قاسم سلەمانی خە کرد بە بەغدا یا، سائیرون ھاوێپەیمانێیەکی لیچتقی عەراقیی و دەییەتەكەتایی بە با ھەستی ئێران بەھەزەت لە عەراق، وە لە با ھەزەكەكی دژ بە شەوازی ئیسلامیانەي حوكمەانی نییە، لە رابردوو خەشیان لە گە ئێمەریكا تاقیکردەتوو، جیاوازیان تەنها ئێوەندەییە لەگە ئێوانی دی لە بەی قوم پەییەو لە نەجەف دەكەن، لە ساڵی 2014 وە تەوژمی سەدری دژ بە ئێران و قاسم سلەمانی دروشم دەدەنەو، کاریگەری كەشانەوێ ئێمەریكا لە رەكەوتنی ئێتەمی لە گە ئێران، راستەوخە لەسەر پەك ھەنانی كەبێنەي حكومەتی داھاتووێ عەراق دەبەت، كەشمەكەشەكان توندتر دەكاتوو، کاری حاجی قاسمی سلەمانی و مستەر ماكگەرەك سەختەر دەكات، شەیی ھەردووولا پەش سوریو ئێران لە عەراقوو دەبەت، ئێگەر راگەیانندی ئێنجامەكان لە بری 6 دەقە 6 رێزی ویست كە دەبوا یا دوای 48 كاتژمەرە رابگەییەنرا یا، بەشەك پەك ھەنانی حكومەت زەری دەوێت. زەربەي سیاسیەكان عەراق قەرزاری ئێم دوو وەتەن، بەشەكیشیان پەییوێندی ژەر بەژیریان لەگە ھەردوولا ھەیی، رەیی یاری سەو بە باخە دەگەن، ئێوان نەبونایە ھەر دەبوا یا خەونیان بە گەنەنەو بە عەراق بێینایە نەك حوكمەانی. پەرلەمانتاران پارەییەك زەریان خەرجكردوو، دەیانەوێت زوو بەنە ما یە لە رەگای حكومەتوو، وە لە پەي ناچەت ئێمجار رەگای حكومەت و گەیشن بە خەزرا وەك جاری جارێ ئارام بەت، عەراق چاوەوانی گەشتی یەكەمی شەیی ئێمەریكا - ئێران دەكات، سەری دوو بەرانەكە نەك مەنەجەكە پەكەو نایان كوێنەت، بگەر ئاگادار بن مەنەجەیش دەشكەنەت.

ملوانکھی پچا او .. له نـوان سینه ماو شانـدا ... حیدر عه بدولـه حمان

فلسه فه .. شو ـن .. کاراکتر

له کـشو هـوایه کی باراناوی چوومه نمایشی (ملوانکھی پچا او) له شاری سـاـمـانی ، بهـام بهر له وهی بچمه هـهـکه هـشامه تـکی زـر له بینه رانم بیني، دواي زیاتر له دوو هـفته له نمایش ، زـر به پهرـشه وه له چاوهـوانی چوونه ژووره وه دابوون، دـرین حامید ـ ی دهرهـنـریش میوانداریه کی گهرمی کردین ..

سهره تا که چوومه ژووره وه ، له بهرام بهر دیکـری شانـیه که دوو چاری جـرـک له سهر سوـمان بووم، چونکه هـستم به جیاوازیه کی زـری فـرم ده کرد له گهـ دیکـرو ئیکس سواراتی نمایشه کانی دیکه، که هـمیشه ساده و هـمادارن.

ماـکی گهره م بیني، که سهرتاپای دارو دیواره کانی رهنگی خـمـمـشی بوون، وهـک گوزارشتـک بـ ئو رووداوه تراژیدیا گهورانه ی سهرتاپای ئو ماـهو کاراکتره بهد بهخته کانی گرتـته وه و ژيان تـیدا بـته خـمـمـش کی دواي سوتان .

له حهوشه گهره کهدا چـند ژوورـک و چـند پهـنجره وه دهرگا یهـک ده بینم ، جگه له چـند کهرهسته یه کی ساکاری ژيانی ساده ی ماـه هـزاره کان .. ئه وه ژووری ساده ی دایکه به ساـاچووه نهـخـشه که یه، که دواي ماـئاوایی مـرده که ی، خـزانـکی گهره ی له کوـه دژ به یهـک و کچه تهـاق دراوو بهد بهخته کان بـ بهـجـ ماوه، هـمیشه له ناو ئازاوه و ململانـی کوـو کچه کانی ده که و ته سهر زهوی و له هـشـخـی ده چـ، ئه وه ی به جـ ماوه ته نیا قهره و لـه یهـک و پـخـه فـک و ئو ئه ولاده سهر به گیچهـانـن که نایهـن ئارامی به چاوی خـیه وه ببینی جگه له خـه فـه ت نه بـت ..

له ناوهـاستی شانـدا ژووری فـرهادی برا گهره ده بینم ، ژوورـکی بچووک ، که پـخـه فـک و ئاوـنه یهـک و ریکـرده رـک و چـند وـنه یه کی حهسن زیره کی تـدایه، فـرهاد ئو برا گهره یه ی جاران ئاـووده بوو، بهـام دواي مردنی باوکی دهستی له ئاـوده بوون هـهـگرت و دوکانـکی بـ خـرو بهر که تی دانا، ئو نه توانی جـگه ی باوکی له خـزانه کهدا بگرـته وه ، نه توانی هاوسهنگی ماـه که رابگرـ و بتوانـت له کـشو ئاریشاکانی کم کاته وه، ئه گهر زـتری نه کرد بـت ، ئو ویستی بـته

خاوه نی یه کهم بـ یارده ر له و ما هـ و که سـ له رووی نه وه ستـ ته وه ،
هه موو ئا مانجی نه وه بوو، خوشکو براکانی پهرته ی لـ بکه ن و ما هـ که
به ته نیا بـ نه وو بوو که ئاینده که ی به جـ بـ ن ، که هه می شه به
تیلی خهریکی پیلان دا شتن بوون بـ نه و مه رامه . .

ئه مه نان دینی ما هـ که یه ، که هه می شه باخان خانی تـ دایه و خهریکی
چـ شت لـ نان و خزمه ت کردنی هه موویانه ، باخان نه و کچه ژيرو هـ من و
له سه رخـ یه بوو ، که رقی زـ ری له ئا زاوه ده بـ وه ، بـ یه خـ شه ویستی
هه مووان بوو، ئاواتی بوو هه رچی زووه له نـ و نه و ئا زاوه یه رزگاری
بـ ت، ئیتر گرنگ نه وه نه بوو، ده بـ ته هاوسه ری کـ ، نه و له پیاوـ کـ
ماره بـ ی کرابوو دـ ی به ئاـ توونه کانیه وه خـ ش بوو ، نه وه نده ی
یوسفی برای وه کـ هاوخه مـ کی دـ سـ زی به گوـ یدا ده چرپاند که نه و له
لایه ن برا گه وره که یه وه فرـ شراوه ، لـ ی ده پاـ ایه وه به گوـ ی نه کاو
نه و ما هـ به جـ نه هـ ، به مـ ام بـ سوود بوو ، چونکه ده یزانی
چاره نووسی له چاره نووسی خوشکه کانی با شتر نا بـ ت . .

له م په یژه ی لای راستی شانـ سه رده که ویت ، ژووری یوسفی داماو ده بینـ
، که پـ ه له تریاک و حه بی بـ هـ شی و ته رازوویه کـ بـ تریاک فرـ شتن
... یوسف نه گهرچی به ناچاری رووی له و بازرگانیه پووجهـ ه کردووه ،
به مـ ام له ناخی خـ یدا ئینسانه و ویزدانی زیندووه و تا بـ ی بکرـ
به رامبه ر به ناهه قیه کان ده وه ستـ ت ، نه گهرچی نه م روو به روو
بوونه وه ی خوـ نی له پـ ش چاوی خـ زانه که ی تاـ کردووه ، به مـ ام هه رگیز
رازی نا بـ ت فه رهاد وا به ئاسانی باخان هه خـ ه ته تـ نـ و بیفرـ شـ ،
له سه ر نه و هه ق گوته ی به رده وام ده بـ ت، تا نه و رـ ژه ی جه سته ی به
بـ ئاگایی فرـ ده دهنه ده ره وه ی ما هـ که .

له لای چه پی شانـ دا ئاو ده ست و حه مامـ کـ هه یه ، له ته کیا ژووری
شیرینه که بـ ئومـ دی باـ ی به سه ریا کـ شاوه ، رـ ژـ بـ چه ندین جار
گه رماو ده کاو به به رده وامی ده چـ ته ده ره وه ، گوایه به دوا ی کاردا
ده گهـ ، به مـ ام که س ئاگای له نهـ نیه کانی نیه و که سیش نیه سه رزه نشتی
بکا ، چه ند باـ نده یه کـ وه کـ خـ ی به ندکراو له قه فه ز دـ نـ ته ژووره که ی
بـ نه وه ی سـ بووری دـ ی خـ ی پـ بداته وه . .

ما هـ که بـ ته چه ند وـ نه یه کـ له کـ مهـ لـ گـ یـ کی ئاـ ووده و نه خـ ش و بـ
هیوا ، که دوا ی مردنی باوکیان ملوانکه یه کیان بـ به جـ دـ
، که چی نه وان نا توانن پارـ زگاری لـ بکه ن و ده یپسـ نن و ده نکه کانی
به ما هـ که دا په خش و بلاـ وه پـ ده کهن .

سیناریـ نووس ره گو ریشه ی نه و کاره ساتانه ده گهـ نـ ته وه بـ مردنی
باوکه که ، وه کـ هـ مایه کـ بـ ون بوونی رابه ر له ما هـ کـ و ده سهـ ات

کهوتنه دهست چهند کهسان کی خه پهرست که ده یانه و ت چه شنی کچ
فرشته که و ت بفرشن و دواتر ما که که چ کهن و هر که سهو به
لایه کدا بوات و ما که که ب و ت فرشته کان به ج بمین، تا
مرازه کانیان تدا به دهست بنن، چه شنی فهرهادو پیلانه کانی ..

به ی ئو ما که په له ئاژاوه یه، که په له که سانی ب ئوم دو د اوو
ب شهرم له یاسا، ئه ندامانی ک مه گای کن و ما که کشیان
نیشتمانه که یانه که شو نی حه وانه وهی تدا نه ماوه .. به یه ئه گهر له
ئایدیاو فله سه فه ی نمایشه که ورد بیته وه گه ل ب چوونی جیا جیا
هه ده گر، به ام له ئه نجامدا هر ئو فله سه فه یه ده م ن ته وه که
له خه یای بینه ر دایه.

نووسهر ز به ب رتوش ره سمی ژیا نی ئو ک مه گایه ی کردووه، که
ره نگه و نه ب ت ب ز له ک مه گاکانی ر ژه تاتی ناوه است،
یه ک له وانیش ئ مه بین .. به به گه ی ئه وه ی ز له بینه رانی ئ مه
ده قی ژیا نی ک مه لایه تی و خ زانی خ یان له ن و روداوه کانداه بینن
وه ئه وه ی برینه کانی ئه وان بخاته روو، به تایبته له ک شه ی
هه لومه رچی پر له ئاژاوه و ب سه رو به ری سیاسی و ئا ووده بوون به
تریاک و حه به ب ه شکه ره کان و پر سه ی هاوسه گیری نابهد و
بازرگانی کردن به کچ و پر سی پچ پچ بوونی شیرازه ک مه لایه تیه کان
و به رژه وه ند په رستی و ز ری تر

ملوانکه ی پچ او له ن وان سینه ماو شان دا

سه عید ر ستایی ده ره نهری سینه مایی به ت وانی نی کی سینه مایی و
پانتایی به رفره وانی کام را سیناری ی ب فیلمه که ی خ ی (ابد و یک
ز) نووسیووه و کاری ده ره نانی ب کردووه، دواتر (به ره هم
ئه نوه ر) سیناری که ی خست ته به رگ کی شان یی، دیاره کاری به ره هم
کار کی ئاسان نه بووه، چونکه هم ئاماده کردنی ب کردووه، هه میش
دا شته وه.

ئه وه یه که مجار نیه ده ره نهر کی شان یی وه (د رین حامید) سوود له
سینه ما وه ربگر ت ب شان، پ ش ئه وه ش (بارزان) له س بیوری به رد و
ز رانی تریش سوودییان له سینه ما وه رگرتووه ب شان، وه ک چ ن ز
له سینه ما کاره ناوداره کانی جیهان سوودییان له تراژیدیای کانی
شکسپیر و ر مانه کانی مارک ز وه رگرتووه ب سینه ما، به هه مان ش وه
ده توانین سوود له سینه ما وه رگرین ب شان، به ام ئه وه نده ی گرنگه
ئه وه یه که پ ویسته هر یه له وان تایبته مهن دی خ یان پار زراو ب ت
، خ ئه گهر چی سینه ماو شان وه ک دراما ده گه ن نه وه ب یه ک سه رچاوه،
به ام هونه ر له وه دایه که چ ن ئو تایبته مهن دیه له رووی فرم و

فهزاو دیا لگ و نواندنه وه ده پار لزی .. ئمه له شان دا ز تر له هه موو شت پ و یستیمان به جهسته و ئه داو ریتمی ئه کتهر هه یه ب ئه وهی خه سه ته کانی شان له ده ست نه دات .. به ام له درامادا په نا ب نواندنی سروشتی ده به یین ، چونکه کامیرا ده ب ته ئه لته رناتیف ب ز له ره گه زه کانی شان .

ده ره نه ره له و کاره دا ج ر لگ له ئاو ته بوونی له سینه ماو شان دا ت که به یه کتر کردبوو ، به تایبته له رووی دروست کردنی و نه و دیک ر به ام له رووی ریتم و ئه کشن و ده نگ سیما شان یه که ی پاراستبوو ، پ شم وابوو ئه و ت که کردنه کار کی باش بوو لای بینهر ، ب یه بینهر ئه وه نده به کو که وتبووه ژ ر کاریگه ری نمایش ..

خ ئه گه رچی فیلمه که ی سه عید ر ستایی فهزای کی به رفه وانی هه یه و کامیرا رووداوو و نه کانی ب نزیك کردو یته وه و خاوه نی چه ندین خه ته له فیس تیقا سینه مایه کاند ، به ام من وه ک بینهر چ ژ ی زیاترم له نمایشه که ی د رین حامید وه رگرت ، له بهر ک مه ه کار : یه که م : ئه گه ر بته و لت جیا وازییه ک دروست بکه یت له نه وان ئه کتهره کانی هه ردوو نمایش ، له رووی ئه داو ل وه شاوه یی کاراکتهر و نواندن ، ئه وه ز ر به ی ئه کتهره شان یه کان به تواناترو ل وه شاوه ترن له ئه کتهری سینه مایه کان ، به تایبته کاراکتهره کانی وه ک (موحسین - یوسف) (دایکه نه خ شه که) (مورتها - فره اد) (سومه یه - باخان) جگه له (نه وید - ژیره) نه ب ت که له رووی ته مه نه وه ئه کتهره سینه مایه که ل وه شاوه تر بوو ب ر ه که ..

دوو هه م : ریتمی نمایش لای هه ردوو ده ره نه ره جیا وازیان له وه دا بوو ، که له سینه مادا ده ره نه ره ده سه لاتی زیاتری هه یه له ده ره نه ره کی شان یی ب به رجهسته کردنی ریتم به ه ی نزیکی کامیرا له ئه کتهر و ته کنه ل ژ یای سینه مایه ، به ام ئه و ده سه لاته له شان دا که متره ، چونکه ده ره نه ره ده سه لاتی هه ره گه وره ی له ئه کتهر و ئه کشن دایه ب به کار خستنی ریتم ، به ام ئه گه ر به راوردی هه ردوو ریتم بکه یت ئه وه هه ست ده که یت ریتمه شان یه که و کاریگه رییه ده روونییه کانی له سه ر بینهر ز تره له ریتمه سینه مایه که ... له ز ر دیمه ندا ده ره نه ره شان یه که کات ده یه و ت ریتمی شان یه که ی بهرز کاته وه ، د ه راوک یه ک ب بینهر دروست ده کات که هه موو جهسته ی له چاوه وانی ئه نجامی رودا وه کان دا ب ت ، ببینه کات ژیره دیچته ژوورو ئا گاداری ئه وه یان ده کاته وه که یوسف ماده قه ده غه کرا وه کانی له ژووره که ی دا شارد ته وه ، چن شان ده هه ژ و هه موو کاراکتهره کانی سه ر شان به بینهریشه وه چن ب ژووری یوسف را ده کن و چ ترس و راراییه کی به

چټر بـ بينر دروست ده‌کهن ..

ببينه له‌کاتې مملانـ و خـ پټـک دادانې نـوان فـره‌ادو يوسف ريتـم
چـن ئه‌کتيف ده‌بـت و چ قيامه‌تـک له‌سـر شانـو له هـه‌هـه‌که‌دا هـه‌ده‌ستـ
..

فـرم

من پـم وایه دهره‌نـر له شانـدا جـرـک له قهـه باغـی له سـر
شانـدا دروست کردووه ، پـشـتر له شانـی وایـ دا ئـم فـرمـه له
دیکـرو ئیکسـواراتـی شانـییدا باو بوو ، بهـام ماوه‌یه‌که که‌متر له
جاران ده‌بیندرـت ، به هـی گه‌شه سه‌ندنـی فـرمـی شانـی یـ نوـ و په‌نا
بردن بـ هـما .

گرنگ له شانـدا لاسایـی کردنه‌وه نیه له فـرمـکی باو ، بهـکو گرنگـتر
له‌وه هـه‌بـزاردنـی ئـو ستایله‌یه که دهره‌نـر هـست ده‌کات چ فـرمـک
بـ ناوهرـکی تـکست و ئامانه‌کانـی تـکست ده‌گونجـت ، وهـک ئـو
نمایشه‌ی (ملوانکه‌ی پچـاو) که دهره‌نـر پـی وایه بـ ئـو تـکستـه
ده‌گونجـت ، بهـام ئـوه مانای ئـوه نیه که ئـو فـرمـه بـته
فـرمـکی چه‌سپاو بـ ستایلی دهره‌نـر ..

ئـوه‌ی له نمایشه‌که‌ی دـرین حامد به‌لای منه‌وه فـرمـکی نوـ بوو ،
که‌متر لای دهره‌نـرانـی تر هـستم پـ کردووه ئـوه‌بوو که دهره‌نـر
شانـی دابه‌شی چه‌ند پارچه‌یه‌ک کردبوو ، به هاوسه‌نگیه‌کی وهـک یه‌ک ،
له کاتـی نمایشدا رووناکی نه‌ده‌که‌وته سـر پارچه‌یه‌ک و هـموو
پارچه‌کانـی تر تاریکـ بکرـن و له کار بکه‌ون ، بهـکو هـموو پارچه‌کان
له یه‌ک کات و به یه‌که‌وه کاریان ده‌کرد ، بـیه بینر له کاتـی نمایشدا
ئاگای له هـموو پارچه‌کان بوو ، هـندـ جار نه‌یده‌زانـی دیقه‌تـی خـی
بخاته سـر کامه پارچه و کامیان هـه‌بـژـر ..

له نـوان کـمیدیاو تراژیدیا

راسته که دیمه‌نه تراژدیه‌کان و کاراکتـره ساردو بـ ئومـده‌کان
باـکی خامـشیان به سـر کرـک و ناوهرـکی نمایشه‌که‌دا
کـشاوه ، بهـام ئـوه ئـمه ناگه‌یه‌نـت که نمایشه‌که بـته سـرچاوه بـ
ره‌شبینـی و دروست کردنـی که‌شو هـواو ئـتمـسفیرـکی پـ له ماته‌می
.. بهـکو دهره‌نـر هاوسه‌نگیه‌کی درامی ئـوتـی دروست کردووه ، که
بینر چه‌ند ئـوه‌نده‌ی له هـندـ دیمه‌ندا به نه‌نـی ده‌گری بـ ئـوه‌ی
له تاریکی شانـدا که‌س ئـو فرمـسکانه‌ی ببینـ ، بهـام له هـمان
کاتدا له هـندـ دیمه‌ندا دهره‌نـر له ناو خامـشیه‌که ده‌ری دـنـ و
وای لـ ده‌کات له ناخوه پـیکه‌نـ و شهرم له قاقای پـکه‌نینـی خـی

بکاتهوه .. له هه نډ دیمه نډا دهره نهر هه په کښی خست ته ناو
نمایشه که و ته واو بینهری له که شو هه وا مهرگه سات ئاساکان دوور
خست ته وه .

به ام هیچ له دیمه نه تراژیدیه کان و ک م دیه کان هاوسه نگیه که یان
له نگ نه کردووه و زده ری درامیانه له هیچیان دا نه کراوه ، که
بینهر هه ست به وه بکات ، یه ک کیان به سهر ئه وی تریاندا زا ه ، ئه و
ک میدیایه ی ئمه باسی له وه ده که ین له فیلمه که دا که متر ههستی پ
ده کرت ، که چی له شان گهریه که دا ز ر سروشتی و به چ ژه .
ره نگه ئه و ئاو ته بوونه ی ن وان تراژیدیا و ک میدیا وای کرد ب
نمایشه که به زیندوویی رابگیر ت و ک مدیا ب ته سه رچاوه ب
پاراستنی چ لای بینهر ، چونکه بمانه و ت و نه مات ه و ت ره گزی چ
ره گز کی سه ره کی راگرتنی ریتمی نمایشه ، که کاریگهریه کی ز
نهر نی به سهر حا ته سایک ل لژی بینهر به ج د د ب ئه وه ی
خه یای له گه نمایشدا نه چ ب و ده ست به رداری چ ژ نه ب ت به
در ژای نه وه د خوله ک روانین ، ب ئه وه ی ب یه ک چرکه ش هه ست به خاو
بوونه وه بکات ، ئه مه نه نی راسته قینه ی ده سه لاتی بینهره ب
راگرتنی ریتمی شان ..
ئه کته ره کان

دهره نهر نزیکه ی پانزه ئه کته ری ه ناو ته سهر شان ، هه نډ کیان
تایبه تمه نډی خ یان هه یه وه هه نډ کی تر له یه ک ده چن ، ههر یه ک له وان
له رووی ئاستی نواندن و ئه دا له وی تریان جیاوازه ، به ام بینهر
وا هه ست ده کات هه نډ ئه کته ر زده یه و بوون و نه بوونیان له سهر
شان دا وه ک یه که ، به تایبه ت کهه کان و هه نډ ک له ئه کته ره
پیاوه کانی دیمه نی دوا یی ، ئه کته ری زیده هه میشه کښه دروست ده کات
له سهر شان ، ئه نډام کی جهسته ی شان به ئیفلیجی دهرده خا ، ناش
دهره نهر ئه کته ر وه ک دیک ری شان یی ب ن ته سهر شان ، چونکه لاوازی
ههر ئه کته ر ک کاریگهری نهر نی له سهر ئه نجامی نمایش به ت ک ایی
به ج د د ب ، ب یه گرنگ بوو ئه گهر هه نډ له و ئه کته رانه
ئه لته رناتیفیان ب دروست کرایه ..

چهنډ ئه کته ر ک ببوون به داینه م ی نمایشه که له وانه :
زه ریا سامی - یوسف :

که جه مسهری یه که می دروست بوونی ململان ی نمایشه که بوو ، نزیک
بوونه وه یه کی ز ری هه بوو ب ره سم کردنی کاراکته ر کی هاود ست له
گه تریاک ، له شو لار کی لاوازو چه ماوه و روخسار کی ه منی پ له
نه نی ، سه رو ریش کی چ ی پ له نه هامه تی و هه میشه دم به جگهره ،

له رووی ئه داو نواندنه وه ، جهسته یه کی نهرم و دهنگ و ریتم کی هاوسهنگ ، دهسه مات کی زری هه بوو ب راک شانی سزی بینهر... بیه یوسف پیشکی شری بهرکهوت له سهرکهوتنی نمایشه که . شاناز محهمه د (دایکه نه خ شه که) خاوه ن ئه زموون کی دهو ه مه نده له بواری دراماو شان دا ، له ز رینه ی بهر هه مه کانی به ملوانکه ی پچ اویشه وه هه میسه شو نه واری خ ی له سهر پانتایی نمایشدا به ج د ، له و ئه زموونه دا له گه ک مه ک له قوتابیه کانی خ ی ، ره سم کی جوانی دایکمان نیشاندا و شو ن کی گرنگ له جوگرافیای نمایشه که دا بگرت ، به ام له کاتی هه چوونی ریتمی نمایش و ت ک گیرانی براکان و ب ه ش بوونی یوسف ، یا هاتنه پ شه وه ی حا ه ته خه تهرناکه کان ده بوا دهره نهر وا بکات ئه و دایکه له کاتی ت ک گیرانی کو ه کانی له خوشکه کان شیرزه تر دهرکه و ، چونکه ئه و دایک بوو .

ب ساران جاسم (فهره اد) :

کاراکتهری که س کی خ په رست و خ سه پ نه ری بهرجه سته ده کرد ، جه مسهر کی سهره کی نمایشه که یه ، دوور بوو له هه چوون و ز ده ری له نمایشدا ، قالب کی سروشتی هه بوو ، له ز ربه ی دیمه نه کاند ، هه تا له دیمه نه گرژه کاند به یه ریتم نواندنی ده کرد ، ج ر له ته م و مژی با ی به سهر که سایه تی ئه و له نمایشه که دا ک ش بوو ، هه ند له بینهران جیاوازی نه که ن له ن وان کاراکتهر کی پ زه تیف و کاراکتهر کی نه گه تیفدا ، ئه و س ز کی زری له گه دایکی دا هه بوو ، له هه ند دیمه ندا راستگ بوو ، که س کی ه من و له سهر خ بوو ئه گهرچی کاراکتهر کی نه گه تیف بوو ، بینهر چاوه وانی ئه وه بوو ف رمی نواندنی بهرجه سته ی کاراکتهره راسته قینه که ی بکات ، بینهر رقی له که سایه تیه که ی ب ته وه ، یاخود خ شی بو ت . . به ام ئا خ ب ساران توانی ئه و قه لای بینهر دروست بکات ؟

دیدار عومهر (باخان : ئه کتهر کی خاوه ن ئه زموونه و له م ئه زموونه شدا توانی ده سه مات هونه ری خ ی به سهر ت ک ای پانتاییه کانی شان دا بسه پ ن و به نواندن کی ه منانه ، سهرکه و توو ب ت له راک شانی سهرنجی بینهر و دروست کردنی س ز ، هه بژاردنی دیدار عومهر ب کاراکتهری باخان فاکتهر کی گرنگ بوو ب بهرجه سته کردنی ئه و کاراکتهره و هاوسهنگ راگرتنی نمایشه که .

فریاد حسیّ: (نهوید - ژیره) : من له یه که م ئه زموونی شان یدا ده یبینم ، به ام سهرکه و توانه ر ی مندا کی هوشیاری ده یینی ، که هه میسه هه گری هه وای وروژ نه رو نه یی بوو ، ههر جاره هاتبوایه

سەر شان ، چاوه وانی شانه زانی شان ت ده کرد ، ئه گهرچی له فیلمه که ی سه عید رستایی ئه وید ته مه نی له ژیره که متره ... به ام فریاد توانی ر... که ی خای سهرکه و تووانه به رجهسته بکات و بینهر خایشی بو .
سه زیار یاسین : سه زکی زری به کاراکته ره که ی خای پوه دیار بوو ، ئه گهر به دیالگیش نه بهت ، ئه و توانی له به دهنگی نمایشه که شی دا زهر پرسیار لای بینهر دروست بکات و نهانیه کانی بخوێنته وه ، ئه و گلهیه کی شان ی داگیر کردبوو ، به ام ریتمی شان ی له و گلهیه ی شان دا به زیندوو یه تی راگرتیوو .

ئه نجام :

ده ره نه ره له سهره تا وه تا دیمه نه کانی دوا یی به شوه یه کی هاوسه نگ ریتمی نمایشه که ی پاراست ، ئه گهرچی له سینا گرافیا دا لاواز بوو ، به تایبته له رووناکی و موزیکدا ، له دوا ساته کانی کاتاییدا زهر به خای رای چاره سهرکردن کی خراو به پهله ی به نمایشه که دانا و چی نه ما بوو نمایشه که به ره وه هه دهر بیات ، هه نانه ژووره وه ی تیمه پزیشکیه که و هه نانه خواره وه ی یوسف ئا زیه کی زری له نمایشه که دا دروست کرد ، ده بوا ده ره نه ره رگه چاره یه کی گونجاو تری دانا بوا یه به دهرکردنی یوسف له ما که دا له لایهن فهرهادی برایه وه له بری ئه و دیمه نه لاوازه که ریتمی نمایشه که ی هه نایه خواره وه ، دواتریش هه نانه ژووره وه ی بووک به فهرهاد وه که دهرخستنی دوا فله سه فوه ئا مانجی نمایشه که و دهرخستنی مه رامی دوا یی فهرهاد دیمه نه کی کتو پئی رووت بوو ، که هیچ جوانیه کی له درامادا به به نه هه شتین ته نیا هه ناسه یه کی سارد نه بهت به کاتای ساردی نمایشه که و له ده ست دانی چاژ نه بهت .

به ام به گشتی ملوانکه ی پچا و و رای سهرنجه کان یه که ده بهت له و نمایشانه ی تا دهر زه مان که له هزره خه یای بی نه ردا کا نه لب ته وه . .

مه‌رگ له بسفـردا ... عه‌بدولوه‌هاب ئه‌لبه‌ياتى ... وـرگـانـى: نه‌ژاد عزيز سورمـ

بـ يادى (نازم حيكمت)

(1)

دواى شهوى هزاره و
پاش ساى ده‌يم ،
به ئه‌سته‌مبـ دا تـپه‌يم
به هاوـيان گه‌يشتم :
هه‌ندـكيان مرد بوون
هه‌ندـ پير ببوون و
هه‌ندـ خيانه‌تيان كردبوو ..
تريفه‌ى مانگى له (بسفـردا) هه‌تا توو
پاش شهوى يه‌كه‌م ..
هه‌ندـكيشيان - وه‌كـ خـيان ماونه‌ته‌وه
كه به‌جـم هـشتبوون -
به‌ناو وـنه و
شيعر و مه‌ى و خـشه‌ويستيدا ..
به‌ره‌و شارى خه‌ون ده‌چـ و
هه‌ر وه‌ختـ (ته‌واده)
له خه‌ونه‌كانيدا گه‌مارـ ده‌درـ .. ده‌گرى
(گريكه‌كان) شووره‌كانيان کوتا‌يه‌وه و
ژنه‌كانيان لاقه‌ كردن
مه‌ينه‌تى هه‌ژاران ،
گه‌مارـ ده‌درـن و
به‌سه‌ر شووره‌ى
ئه‌و شاره‌ شه‌هيدا‌نه‌وه
له بـن ده‌برـن
ده‌گرى و ناگرى ..

به هاو ٲٲٲان گه یشتم :
 یونسه شهل مردبوو
 یوسفی زیندا نیش له سهرچاوه بوو
 هٲشتا بٲ (مه درید)
 له که شتییه کی کاغه زیدا کٲچ ده کا و
 به تٲکشکاوی ،
 پاسه وانی به ندیخانه
 له سهرچاوه دا فریو ده دا ..
 (شٲخ به دره ددین) یش له عه بایه کی سووری
 گوٲا هٲه سووره دا
 له ده ماره وه بٲ ده مار سهر بٲ او
 ماهی ٲه شی نا پاکی
 له بازن و گوارهی ژنان و
 مه یخانه و بازا ٲ و
 گه مییه سپییه کانی بسفٲر دایه ..
 کرٲکاری به نده ره که ،
 به جل و بهرگی شینه وه
 تارمایی بوو به سهر کورسییه که یه وه
 له مه یخانه دا
 فیله ته نٲکه بٲ چه ک :
 وه ک بٲٲٲی به شمشٲری برووسکه
 له ده ریامان نه دا بٲ
 یان تٲنه په ٲبووین ،
 له ٲٲناوی ئه وهی شه وی ئاده مزاد
 - خودا وه ند - باٲداران
 ٲووناك بکه ینه وه ..

هه ندٲکیان
 وه ک به جٲم هٲشتبوون
 وا ما بوونه وه
 به سهر شا نٲی چٲل و
 له سٲرکدا
 به سهر ٲشتی ئه سپٲکی دارینه وه
 نما یش ده کهن .
 هاو ٲٲٲان
 به سهر شٲسته ی به نده ردا
 له سهرخٲ

ده بنيسان و ده مردن ..
لـ سترانبـژ ، به گـرانـيه کـانـي
بهـره نگاري
سيس بوون و مهرگ ده بووه وه و
له دـزه خيدا ، هـهـقـرچاو
شـهـوي ئـادهـمـزاد و خوداوهند و باـدارانـي
ووناك ده کرده وه .

(2)

دواي تـ
مهرگ و جودايي له ئهسته مـبـ
گه مهـي چاو له يـهـهـخـهـتاوي ده کرد
(مننه وهـر) شووي کرده وه و يـي ..
ئهوانـي ديش پرده کـانـيان سووتـانـد .

(3)

بهـرهـو قوـايـي شـهـهـدهـبيهـوه
بهـامـنـقوم نـابـي ..
داخـ له تـاراوگـهـدا ،
بهـرهـو سوـتاـنـخـانـي عـهـشـق
بهـسـهـر هـهـورـکـي سهـوزهـوه گـهـاـيـتهـوه ؟
ئايا حـهـريـم و مـانـگـت
له چـاوـيـدا دـي ؟
ئهـسـتـهـرهـي جـهـوسـهـر
نـهـنـي نـادـرکـنـد ..

وهـخـتـه که نـيـزهـي چـاو زهـيـتي
دهـرواـزهـي باخـچـهـم بـهـدهـکـاـتهـوه
که مـا فـوـوري سوورم لهـژـر پـهـادهـخـا
دهـگـريـم
(يونس)

به دارشهـقهـکـهـي بهـدواـمهـوهـيه
سوـتاـنـي مهـمـلهـکـهـتي مهـرگ :
منـم

ئهـو پـهـسـتهـچـيـهـم ،
فرمـسـک و شـهـخـته و خـري
بـه عـاشـقان هـهـگـرتـووه ..

سه رچاوه کانی به هارت
 له په نجه رهی زیندانه وه : دیوه ؟
 یا شه مه نده فهری شه و
 که لوورهی ،
 له ه شه بایه کی به فریدا ده نږ ؟
 به قژی سوورییه وه کت کرا بووم ..
 به ره و مه نفا یان ده بر دم
 ده لوور ښم و کت ده گه زم
 ک له مندا ده وا و ناگه ښته وه ؟
 بینیت ؟
 شت ښه
 له ژاوه ژاو و
 چه پښه ی ه ښه کان زیاتر
 شه و له ه موو شو ښه کدا بوو
 منیش به قژییه وه کت کرا بووم
 وه ک ښه یله
 به دوا یه وه بووم
 بینیت ؟
 یوسفی زیندانی
 ببووه جاسووسی ده سه ښات ..
 کر ښکاری چیکه نه و
 چاپخانه ی نه ښنی بووه .
 ښژگار وه رسوو ښا
 به فر به سهر دهر وازه ی
 باخچه دا باری
 من ، سو ښتانی مه مله که تی مهرگ
 به دوا ی گه وره وه مم
 به ره و تاراوگه ..
 میرا تم ، گ ښی شه هیدانه
 تا ماوم
 میداله کانیان ،
 له دهره وه ی ه ښی پاشا و
 دزیکه رانی شیعر و
 ه ښزه نو ښیه کان .. ه ښده گرم
 هاو ښیان ه ښندیان بززرکران
 یان ون بوون ..

هه‌ندێکیشیان هه‌شتا
 به‌ ئازایه‌تییه‌وه
 له‌گه‌ ئه‌کاروانه‌ مه‌زنه‌که‌ ده‌وا و
 یونسه‌ شه‌لیش
 هه‌ر له‌سه‌ر بیروباوه‌ی خه‌یه‌تی
 هه‌موو شه‌و
 نه‌خشه‌ی جیهان
 به‌ دار شه‌قه‌که‌ی ده‌په‌و ..
 که‌ ده‌گه‌ته‌وه‌ گه‌یه‌ش ،
 ده‌ست دره‌ژ ده‌کا و
 خه‌ ئه‌سه‌ر ده‌م و چاوی سترانه‌یه‌ژ
 به‌ته‌وه‌ ،
 که‌ له‌ گه‌رانییه‌کانیدا
 به‌ره‌نگاری
 سیس بوون و مه‌رگ ده‌به‌ته‌وه‌ و
 له‌ ده‌خیدا ده‌سووت ،
 شه‌وی ئاده‌مزاد و خوداوه‌ند و با‌داران
 ووناك بکاته‌وه‌ .

عه‌بدولوه‌هاب ئه‌لبه‌یاتی : (1926 – 1999) شاعیری عه‌راقی ناسراو
 یه‌که‌که‌ له‌ دامه‌زرانه‌رانی شیعریی نوێی عه‌ره‌بی له‌ عه‌راق .
 له‌ به‌غدا له‌ دایک بووه‌ و بکاله‌رییه‌سی له‌ به‌شی عه‌ره‌بی وه‌رگرتووه‌ .
 له‌ نه‌وان 1980 تا 1989 له‌ ئیسپانیای ژیاوه‌ ، له‌و ماوه‌یه‌دا زه‌ر له‌
 که‌شیعه‌رکانی کراونه‌ته‌ ئیسپانی .
 له‌ سا‌ی 1991 چووه‌ته‌ ئه‌رده‌ن . . یه‌که‌که‌ له‌و شاعیرانه‌ی بایه‌خی به‌
 مه‌ژوو و که‌سایه‌تییه‌کانی مه‌ژوو داوه‌ و هه‌میشه‌ وه‌کو ماسک له‌
 شیعه‌رکانیدا به‌کاری هه‌ناون .
 زیاتر له‌ 25 که‌شیعری به‌ئاوکردووه‌ته‌وه‌ به‌جگه‌ له‌ چه‌ندان وه‌رگه‌یه‌ان .
 به‌یاتی له‌و شاعیرانه‌یه‌ زه‌رتترین ته‌ژی ماسته‌ر و دکته‌رای له‌سه‌ر
 شه‌عه‌رکانی نووسراوه‌ .
 (مه‌رگ له‌ بسفه‌ر) دا له‌ که‌شیعری (سیره‌ ژاتیه‌ لسا‌رق النار)
 به‌ئاوکردنه‌وه‌ی (دار الشروق) چاپی دووهم 1985 . ل 60 . کراوه‌ به‌
 کوردی .

پاوان و کسایه تیپکان ل چیرکی منداان ... رازا شوان

پاوان و کسایه تیپکان (کارکترکان) رگزه کی گرنگ ل
رگزه کانی نووسینی هونری چیرک، توروکی سررکیش ل چیرکی
منداان. کسایه تیپکان ل چیرکدا، کسایه وانی چیرککایه،
رگزه کی گرنگی هیل ل رووداوانی چیرککایه. چاند کسایه تیپکان
لاوکیش، یارم تیپکانوان کداندن ل رووداوانی چیرککایه،
پکوکو کار بده رختنی و بیرکایه دکان ک ل پناویدا
چیرککایه نووسراو.

پاوان ل چیرکدا، پویست گلی جیوازی ئرنی هیل، وکو
(ئازایه تی، گشینی، هیواخوازی، رووخش، جوان، چاکخواز،
یارم تیدر، خنپدرست، دسز، نیشتمان پرور، راستگ،
بوابخ، .. هتد) پویست چیرکنووسی منداان، وشگله کی ل
چراننش نکات ب نازناوی پاوانی چیرککایه، وکو (پشیل
چسک)، بووک کی ناشرین، نازی بلیمت، پیاو چاوچنک،
رویه دزک، باوک کی بیلزایی، مندا کی چوون، چلکایه
خنپدرست، کویکی ناپاک، قوتابی کی تمب، .. هتد) بام نووسر
د توانت کسایه تیپکانی چیرککای ل هلمان هوستدا دابننت،
وا ل منداان بکات ک خیان برارود ل نوان کسایه تیپکان بکن
و خیان هست بکن و کاردانوان هیل و هیل خشیان سیمای
کسایه تیپکان دیاری بکن. برانبر ب و هوستانی ک
هیلان. ئمیش یارم تیپکان دات، ک ل خسایه تیپکان و
ناپسندی پاوان و کسایه تیپکان بگن.

بگومان و مبهستی ک ل بیرکای چیرکنووسی منداان دا هیل
و دیوت ل میانی ری پاوانی چیرککایه ب منداانی
بگیلنت، لواننش چاندنی بهای ئرنی، وکو: (دسزی، نیشتمان
پروری، ژینگه پارزی، رزگرتن ل یاسا، تکشان و کندنان،
هاویتی، پیاوتی، بابخ بوون، پشکوتنخواز، داهنر،
مرقدست، دادپرور، .. هتد) یا دوورختن و منداان ل هموو
چر رفتار و هس و کوتکی بد و نرنی و زیانبخش.
سرچاوی ئیلهامی نووسریش ب داهنانی پاوان و کسایه تیپکانی

چیرککائی بے منداان، یا لے نمونئی منداانی راستقینو و
وریان دگریت و دیانکات بے هونی چیرککائی یا بے پی
بیرککئی چیرککائی بے خیایخی پانوان و کساییتی کائی
چیرککائی دروست دکات، ک لے پانوان و کساییتی
راستقینکان بچن.

گەر پانوان و کساییتی کائی چیرکککان مرغبن، منداان خیان
بن، پویست پانوانکان لای منداان ناسراوبن، ناوکانیشیان
ساکاربن و ناوی باوی کوردی بن و نام نبن. تا زیاتر ل
تگیشتنی منداانی کوردو نزیکن، بے ماویکی زیاتریش
لے یادیاندا بماننو. گرنگیش ئو ی کساییتی کائی چیرکککان
لے بردم مندااندا زیندووبن، خسه تکانیان جیاوازبن کات
دبزون و ددو و کاردکن. پویستیش کساییتی کان سروشتی
بن، قسکانیان، کردارکانیان، گوزارشت ل راستیان بکن و ب
پچوانئی راستی و نبن. بے نمون کساییتی پاشا، پویست
لژیکی ب و وکو پاشایک دکرکوت، کساییتی مامستا پویست
و کو کساییتی کی سروشتی مامستایک دکرکوت. کساییتی کی
دایک و کو دایک کی راستی دکرکوت.

لے زر چیرککائی مندااندا، پانوان یا کساییتی سارکی چیرکککان،
دایک، باوک، مامستان، چونک ئم کساییتی تیان نزیکترین کسن ل
منداانو، بے زریش بے ئامژگاریکردن و رنمای منداانو.
پویست نووسری چیرککائی منداان، گەر پانوان و کارکترکائی
چیرککائی مرغب بن، بے تایبیش گەر خودی منداان بن، چونک
دپاکن و بتاوانن و سادن و هس و کوتیشیان سروشتین، پویست
ل دسپکی چیرکککانی و، بے شوازکی ساکار سیمای پانوان و
کساییتی کائی چیرکککائی لے رووی جستی و دروونی و ب
خونری منداان بیان ناسنو. و کو منداانکی (قر در، ژ، چاو
گش، رووخش، دروونپاک، خون شیرین، لو بخند، پاک،
سنگین، خاکی، هتد)

ئو چیرککائی ک پانوانکانیان منداانن، زیاتر سرنجی منداان
رادکشن لوان ی کساییتی خیان ل ب پانوان ئرنی کائی
چیرکککاندا بدزنو یا نزیکن لیانو.

چیرککش ه ی پانوان و کارکترکائی: ئاژن، بااندن، مروو
و خشکن، دار و درختن، شاخ و دشت و بیدن، ئستلر و خرنن، یا
درباری سروشتی بینراو یا ن بینراون، یا پانوانی خیای و
ئفسانین. یا مرغی گورن، باپیر و داپیرن.

لځ چيرټ کي مندا ٻاندا ئهستيم نيه، ئهوان لځ قه ناغي خيا ي تمه نياندا، بهوايان بهو هيه ک، که هه موو پا ټوان و که سايه تيه کان، گهر مر قيش نه بن، گهر به گيانيشن، ده توان به زماني ئهوان بدو ټن، دار، به رد، شاخ، شر، ئاسکه، به رخ له، ره شه با، خر، مانگ، نه ستره کان، که و، چله که، په پوول، که روه شک، دهو، په ري، روبار، دار به ټوو، هه نار، ئاگر، هتد، هه موويان ده توان به زماني کوردي بدو ټن. ده شتوان په بکه ټن، خشي خيان ده ربه ټن، ته ټن بن، زويربن، چاکه بکه ټن، يارم ته بد ټن، بنوون، بين به هاو ټن، به خشن، بژين، بمرن، به ټن، کاري لځ توانا به ده ريش نه نجام ده ټن.

په ويسته چيرټ کنووس لځ په داني ره ي پا ټوان ته و ره ي که سايه تيه کاني چيرټ که کاني به مندا ټان، به گوهر ي قه ناغ کاني مندا ي بن. نه و چيرټ کاني که به تمه ني باخچه ي مندا ټان ده نووسره ټن، په ويسته لځ رووي بهر که و خيا و دا شتن و ره ي پا ټوان ټان کان و که سايه تيه کان و شهواز و زمانيشه و، لځ ئاستي توانا و ته گه يشتني مندا ټاني نه و قه ناغ دا بن. جياوازيان هه ي لځ گه نه و چيرټ کاني که به مندا ټاني هه راشي قه ناغي قوتا بخانه ي بنه ته ده نووسره ټن.

لځ چيرټ کي مندا ٻاندا، ناشبه که سايه تيه کان زه ربن، چونکه بهري مندا ټان دا به ش و نه ټوزد که ټن و ليان ته که ده چن، له شيان به زارد ټن و زووش له بهريان ده چنه و.

له هه نه ده چيرټ کي چاپکراوي کورديمان دا به مندا ټان، هه نه ده چيرټ کنووسي کورديمان هه نه ده قسه ي زل و قه ويان به ناوي مندا ټان و نووسيون، که لځ گه ته م ټن و ئاستي ره شنبيري و ته گه يشتني نه و مندا ټن پا ټواناني چيرټ که کانياندا ناگونه ټن، نه و قسه ي نووسره ټان خيان نه که قسه ي نه و مندا ټان.

که سايه تيش لځ چيرټ کي مندا ٻاندا، دوو جه ټرن:

يه که م - که سايه تي په شک و توو: که سايه تيه که که لځ گه هه وسته کاني چيرټ که کاني، گه شه دکات و پاي به پايه ش په شه که و ته، به په ي رووداو کاني چيرټ که کان به نه رنه ي نه رنه ي ده گه ټن. تا که تايي چيرټ که که لځ په شک و تن ناو سته، هه س و که وتيشي لځ هه وسته کاني دا ده رد که و ته، به (که سايه تي خوله ټن) يش ناود بهر ته، وات ته جه گيرنیه و ده خوله ته و. زه رترين پا ټوان و که سايه تيه کان لځ چيرټ کي مندا ٻاندا، له م جه شنه که سايه تيه په شک و تووانه ټن، که

لـ بیر و هـش و لـ ویژداندا، بـ نـ مری دـ مـنـنـو. دووـم — کـسایـتی نـگـ: ئـ و کـسایـتیـیـ، کـ گوـانـکاری لـ پـکـهاتنی روونادات، نـ گـشـدـکات و نـ دـگـت. وـکو ئـوی کـ لـ ماوـیـکی دـیاریکراو لـ ژیانیدا بـ گیان بـت. لـ سـرـتای چیرـکـوـ تا کـتایی چیرـکـ هـر بـو شـو بـ دـمـنـتـو، هـیچ گـانـکاریـکی بـسـردا نایات.. هـمان خـسـت و هـمان رـفتار و بیرـکـ و هـمان هـستی هـی.. لایـنـ جیاوازاـکانی ئـم کـسایـتیـ و تایـتمـدیـکانی دـیاریکراو و سنووردارن. بـ (کـسایـتی رووکـشی) یش ناودـبرـت.

زـر لـ نووسـرانی چیرـکی منداـان، زیادـیی لـ رـی پـانـوان و کـسایـتیـکانی چیرـکی منداـان دـکن، کاری لـ توانـبـدر بـ منداـانی پـانـوانی چیرـکـکانیان ئـنجام دـدن، کـ لـ توانای ئـو تـمـنـدا نین.. بـ نموونـ منداـکی تـمـن هـشت ساـان بـ شاخـکی سـخت و بـرزدا سـردـخن. یا لـ رووبارـکی پاندا بـ کـشـ بـ مـلـوانی دـپـتـو بـ ئـوبـری رووبارـکـ. یان کردوویانـ بـ پـانـوانـکی نموونـی و هـیچ هـیـکـناکات، ئـمـش بـ پـچـوانـی ئاستی راستـقینـی منداـانـو یـ.

پـویستـ چیرـکـکانی منداـان، بـ کـتایـکی خـش و سـرـکـوتوو کـتاییان بـت. ئـگینا منداـان دووچاری بـ هیوای دـبن، گـر پـانـوانـکی چیرـکـکانیان شتـکی خراپیان بـسـربـت و شکستـنن و سـرـکـوتوو نـبن.. زـریش هـیـی کـ کـتایی چیرـکـکانیان تراژیدی بن و بـ کوشتن و مردن و بـ کارـسات کـتاییان پـبـهـنن. چونکـ ئـم ئـنجامانـ نـرـنیانـ و کارتـکردن و رـنگدانـو یـکی نـرـنی و خراپیان لـسـر ژیانی ئـمـ و داهاتووی منداـان دـبـت. پـویستـ چیرـکنووسانی چیرـکی منداـان، کاتـ کـ چیرـکـکانیان بـ منداـان دـنووسن، ئـم خاـانـ لـبـرچاو بـگرن:

۱ — پـویستـ کـسایـتیـکان چیرـکـکانیان، لـ رـانـکانیـاندا و دـرنـکـون کـ لـ ئاستی خـیان بـرزتر و توانا بـدـرتـرن، یا چیرـکنووس بـ شـو یـکی نموونـی دـریان بخت، کـ هـیچ هـیـ و کـموکو یـکیان نیی.. ئـگینا منداـان لـ سـر ئـم نموونـ تـواو و بـ هـانـ بـ جیهانی چیرـکـرادـن و ئاشنا دـبن.

۲ — پـویستـ نووسـرانی چیرـکی منداـان، شـو یـ پـکـهاتـی جـستـی و سیمای پـانـوان و کـسایـتیـکان لـبـرچاو بـگرن.. بـ شـو یـک هـروـکو بـرجـستـ و راستیبن، بـ رـنگ و دـنگ و شـو و سیماکانی تریانـو لـ بـردـم منداـانـدا بن.

هاو ازی بداران ... ستار ئحم د

ئیی خوشکی شرینم
رژان کشومات
بیسر بوخچی کچنیتا راد مینی
گری ئددیت دیکیت و
هتا لددست خم و مینت
هرس دینی
خت ومامی دخی زامت ئددیت و
شوان چاوانت سوور دگگن
ولل ناتوانی پشود
ناچار بدم هنسک و
بئازاری رژیکی دی
زبر بپلی
وادزانی
سبی لئمم چاکتر
بمام نخر
ژیانی کپی داری ت
توژمی گی ئاگر
بب یا نیت
بوخچی کی پی لشیئا
دببت پیو بائی دا
لگگ زریانا کچ ئکی
هتا ئستا نتوانیو
دست بخیت ملی ئخی
دبرگان لئووتا دادخر
دسزک پت ناات بخر هاتی
نیشانی با بردی تمینی نهاتی
ئووتا شقامک لئاست
بزیک نادوئند
برایک بب ژینی سووتاوت
ویژدانی مردووی
کپی ناسند

بـهـدی دـیتـو
قـوانـی بـتا
چـند ساـی ئـشکـنجـ
دـیتـو
ئـی خوشکی شرینم
چاـوـکاـنت
دـریا یـکی سووری خوـنن
لـوـرانـی ماـکـمدا
ساوای دـروونی بـ ئـقرـی من دـدوـنن
بـ سبـی لـبوخـی نهـینیت
کاـایـکی مناـانـ دروست دـکـیت
دـیکـیتـ بـر
کـرپـیـکی بـ نازی هـبـستـکـانم
بـوا بـکـهـموو شـویـکـ بـچـشـنی تـ
بـسزاوـ لـنوچدانم
جیاوازی من و تـ
پـتووکـ و شیتا
چـشـنی تـ زامدارم
هاوـازم خـیا